

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР І МЕТОДИК ЇХ
НАВЧАННЯ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ

**КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА:
ВИМОГИ, ЗМІСТ І СТРУКТУРА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

**Навчально-методичний посібник для здобувачів
першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти
спеціальності А4 Середня освіта
предметної спеціальності А4.01 Середня освіта (Українська мова і література)**

УДК 378.22:811.161.2:82(072)

К 32

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету
імені Івана Франка (протокол № 5 від 27.02.2026 р.)*

Рецензенти:

Антоніна ПЛЕЧКО – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету;

Оксана ШУНЕВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання навчальних предметів КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЖОР»;

Оксана ЧАПЛІНСЬКА – кандидат філософських наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Кваліфікаційна (дипломна) робота: вимоги, зміст і структура наукового дослідження: навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.01 Середня освіта (Українська мова і література). Уклад.: Л. Башманівська, Г. Гримашевич, О. Юрчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2026. 140 с.

УДК 378.22:811.161.2:82(072)

Навчально-методичний посібник до написання кваліфікаційної (дипломної) роботи з української мови і літератури та методики навчання української мови і літератури для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.01 Середня освіта (Українська мова і література) відповідає освітньо-професійним програмам «Середня освіта (Українська мова і література)» та «Українська мова і література, англійська мова в закладах освіти».

У навчально-методичному посібнику розкрито вимоги, зміст і структуру кваліфікаційної (дипломної) роботи; розглянуто основні правила написання кожного структурного елемента наукового дослідження; запропоновано тематику, зразки планів, вступу та висновків, оформлення студентських наукових робіт та додатків до них. Навчально-методичний посібник допоможе здобувачам вищої освіти оволодіти вміннями та навичками, які необхідні для написання кваліфікаційної (дипломної) роботи.

Для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

© Л. А. Башманівська, Г. І. Гримашевич, О. О. Юрчук, 2026
© ЖДУ ім. І. Франка

Зміст

Вступ.....	5
Мета і завдання написання кваліфікаційних (дипломних) робіт.....	6
Загальні положення щодо написання наукових робіт.....	8
Виконання, зміст і структура кваліфікаційних (дипломних) робіт.....	10
Збирання та систематизація матеріалу.....	20
Загальні вимоги до оформлення кваліфікаційної (дипломної) роботи.....	21
Політика академічної доброчесності під час написання та захисту наукової роботи.....	22
Захист кваліфікаційних (дипломних) робіт.....	23
Орієнтовна тематика дипломних робіт з <i>української мови</i> для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	24
Орієнтовна тематика дипломних робіт з <i>української літератури</i> для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	25
Орієнтовна тематика дипломних робіт із <i>методики навчання української мови</i> для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	26
Орієнтовна тематика дипломних робіт із <i>методики навчання української літератури</i> для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	28
Орієнтовна тематика кваліфікаційних робіт із <i>методики навчання української мови</i> для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти...29	
Орієнтовна тематика кваліфікаційних робіт із <i>методики навчання української літератури</i> для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.....	31
Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт з <i>української мови</i> для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	33

Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт з <i>української літератури</i> для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	46
Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із <i>методики навчання української мови</i> для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти...54	54
Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із <i>методики навчання української літератури</i> для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	65
Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із <i>методики навчання української мови</i> для другого (магістерського) рівня вищої освіти.....	74
Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із <i>методики навчання української літератури</i> для другого (магістерського) рівня вищої освіти.....	86
Рекомендована література.....	95
Додатки.....	98

Вступ

Сучасна вища освіта орієнтована на підготовку компетентного, креативного, здатного до самостійного дослідницького мислення й наукового пошуку майбутнього вчителя української мови та літератури, який уміє застосовувати теоретичні знання під час практичної діяльності. Важливий компонент цього процесу – написання кваліфікаційної (дипломної) роботи, що є підсумком навчання й демонструє сформованість професійних і дослідницьких умінь здобувачів вищої освіти, їхню готовність до самостійної наукової та практичної діяльності.

Кваліфікаційна (дипломна) робота засвідчує рівень науково-дослідної компетентності майбутнього вчителя-словесника, його вміння аналізувати наукові джерела та літературу, робити узагальнення й висновки, аргументувати свою думку. З огляду на зазначене особливої ваги набуває дотримання чітких вимог, зокрема до змісту, структури й оформлення наукової роботи, оскільки від якості виконання залежить імідж майбутнього вчителя-словесника, його наукове та професійне становлення.

Мета методичних рекомендацій для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.01 Середня освіта (Українська мова і література) – ознайомити майбутніх учителів-словесників з основними вимогами до виконання, оформлення й захисту кваліфікаційної (дипломної) роботи, допомогти вибудувати структуру наукової праці, зміст її основних компонентів.

Методичні рекомендації містять вимоги до виконання, змісту, структури й процедури публічного захисту кваліфікаційної (дипломної) роботи; поради щодо обґрунтування актуальності обраної теми, визначення мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження, його методів, структури, оформлення кваліфікаційної роботи, а також рекомендації щодо підготовки до захисту. Запропоновано орієнтовну тематику робіт, списки рекомендованої літератури та зразки

оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт з української мови і літератури та методики навчання української мови та літератури.

Особливу увагу звернуто на академічну доброчесність, етичні норми наукової діяльності, коректне використання джерел і наукової літератури, запобігання плагіату, а також дотримання авторського стилю наукової роботи.

Методичні рекомендації допоможуть здобувачам вищої освіти в процесі написання наукової роботи, їхнім науковим керівникам, викладачам, а також усім, хто хоче вдосконалити навички наукового письма, культуру дослідницької діяльності та змістовно, логічно й грамотно підготувати та оформити наукове дослідження.

Мета і завдання написання кваліфікаційних (дипломних) робіт

Важливий етап у процесі підготовки висококваліфікованих майбутніх учителів-словесників – написання кваліфікаційної (дипломної) роботи з української мови і літератури або методики навчання української мови та літератури, що є самостійною експериментально-дослідницькою студентською працею й передбачає глибоке вивчення конкретної наукової проблеми.

Мета написання кваліфікаційних (дипломних) робіт – поглиблення знань здобувачів вищої освіти з актуальних проблем української мови, української літератури та методики їх навчання; розвиток умінь самостійно й критично опрацьовувати наукові джерела та здатності аналізувати попередній досвід вивчення проблеми; формування дослідницьких умінь здобувачів вищої освіти й оволодіння сучасними технологіями, методами наукових досліджень; формування здатності до самостійного наукового пошуку, аналітичного мислення, уміння узагальнювати власні спостереження та практично застосовувати здобуті знання в галузі мовознавства, літературознавства та методики навчання української мови і літератури; розвиток умінь практично реалізовувати результати дослідження проблеми в самостійно виконаних

розробках, а також підтвердження готовності здобувача до професійної діяльності вчителя-словесника.

Написання кваліфікаційної роботи (дипломної) здобувачами вищої освіти має стати підсумком усього навчання в закладі вищої освіти, покликане продемонструвати відповідний рівень фахової підготовки, здатність до самостійної науково-пошукової діяльності та здійснення наукового дослідження, аргументовано розкривати теоретичні положення, узагальнювати попередній досвід і пропонувати власні підходи до розгляду актуальних проблем української мови, української літератури та методики її навчання.

Завдання написання кваліфікаційних (дипломних) робіт з української мови і літератури та методики навчання української мови і літератури:

- озброїти здобувачів вищої освіти знаннями методологічних і теоретичних основ сучасної філологічної науки й освітньої практики, структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), уміннями застосовувати знання в педагогічній діяльності;

- допомогти оволодівати новими освітніми технологіями, виробляти персональні технології в навчанні української мови, української літератури та методики її навчання;

- формувати основи професійної компетентності майбутнього вчителя-словесника;

- удосконалити вміння досліджувати конкретну мовну проблему, демонструвати володіння теоретичними знаннями та практичними навичками аналізу мовних явищ, володіти нормами української літературної мови;

- розвивати вміння здійснювати філологічну інтерпретацію художнього тексту, оцінювати художню своєрідність, естетику художніх творів і творчості письменника загалом як складник національної духовної культури;

- навчити здобувачів не тільки усвідомлювати специфіку навчання української мови та літератури в сучасному закладі загальної середньої освіти, а й набувати досвіду створення нових технологій уроків, авторських програм;

– формувати в здобувачів вищої освіти сумлінне й відповідальне ставлення до написання кваліфікаційної (дипломної) роботи, виробляти культуру наукових досліджень, навички дотримання норм наукової етики, вимог академічної доброчесності в процесі написання й оформлення робіт.

Кваліфікаційна (дипломна) робота з української мови і літератури та методики навчання української мови і літератури – завершальний етап професійної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, що засвідчує їхню готовність до наукової, методичної й освітньої діяльності, а також уміння творчо підходити до розв’язання фахових завдань, формує здатність до самостійної науково-дослідницької, аналітичної, педагогічної й творчої праці.

Загальні положення щодо написання наукових робіт

Кваліфікаційна (дипломна) робота – самостійне наукове дослідження здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, яке виконують після завершення навчання в закладі вищої освіти. Воно засвідчує рівень теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури, а також передбачає узагальнення, систематизацію й практичне застосування отриманих теоретичних знань і сформованих професійних компетентностей. Виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи спрямоване на розвиток умінь здійснювати самостійні наукові дослідження, аналізувати літературні та мовні явища, застосовувати новітні методики навчання літератури, формулювати власні обґрунтовані висновки та розробляти практичні рекомендації для процесу навчання.

Кваліфікаційну (дипломну) роботу виконують відповідно до освітньо-професійних програм «Середня освіта (Українська мова і література)» [9] та «Середня освіта. Українська мова і література, англійська мова в закладах освіти» в Житомирському державному університеті імені Івана Франка [10].

Кваліфікаційна (дипломна) робота майбутнього вчителя-словесника повинна відповідати сучасному рівню розвитку науки, мати науково-дослідницький характер, бути логічно структурованою з аргументованими висновками та практичною спрямованістю. Тема має бути актуальною, містити елементи новизни, пропонувати самостійне вирішення наукової проблеми, що має важливе значення в розвитку сучасної філологічної освітньої науки.

Матеріал необхідно викладати чітко й послідовно. Важливе значення має вміння здобувача вищої освіти працювати з науковою літературою, виокремлювати основне, аналізувати й порівнювати різні думки, інтерпретувати їх у контексті порушеної наукової проблеми, висловлювати власні думки.

Важливі завдання (етапи) під час виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи:

- вибір актуальної наукової й педагогічно значущої теми, що відповідає спеціальності А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.01 Середня освіта (Українська мова і література);
- аналіз сучасних наукових джерел, нормативно-методичних документів, педагогічного досвіду;
- визначення мети, завдань, об'єкта, предмета і методів дослідження;
- оформлення роботи відповідно до чинних вимог і правил академічної доброчесності;
- формулювання висновків і методичних рекомендацій (пропозицій) для шкільної практики.

Написання роботи передбачає поглиблення теоретичних знань з української мови, української літератури та методики її навчання; розвиток умінь застосовувати наукові методи аналізу мовних і літературних явищ, педагогічних процесів в освітній практиці, навичок самостійного наукового пошуку, роботи з науковими джерелами, електронними ресурсами та базами даних; формування вмінь визначати актуальність, новизну теми, теоретичне та практичне значення дослідження, формулювати мету, завдання, об'єкт, предмет

кваліфікаційної (дипломної) роботи. Окрім того, важливим є формування дослідницької компетентності в процесі виконання роботи, зокрема здатності проводити педагогічний експеримент та узагальнювати його результати, а також робити науково обґрунтовані висновки.

Виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи спрямоване на вдосконалення комунікативної, лінгвістичної та літературознавчої культури здобувачів вищої освіти, їхні вміння представляти результати дослідження в усній і письмовій формах, дотримання академічної доброчесності.

Захист кваліфікаційної (дипломної) роботи – підсумковий етап освітнього процесу, що передбачає публічну процедуру, під час якої здобувач вищої освіти демонструє рівень професійної підготовки, презентує результати дослідження, робить узагальнення, обґрунтовує власні висновки й пропозиції, демонструє сформованість фахової компетентності, культури мовлення й дотримання академічної доброчесності, пропонує практичні шляхи розв'язання проблеми.

Виконання, зміст і структура кваліфікаційних (дипломних) робіт

Вимоги до виконання, змісту, структури й процедури публічного захисту кваліфікаційних (дипломних) робіт здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти визначає «Положення про кваліфікаційну (дипломну) роботу в Житомирському державному університеті імені Івана Франка», що розроблене на підставі законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Постанов Кабінету Міністрів та наказів МОН «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти», Статуту Університету та інших нормативних документів Університету.

Кваліфікаційну (дипломну) роботу виконують державною (українською) мовою. Українською та англійською мовами подають анотації. Це самостійне дослідження з дотриманням вимог академічної доброчесності, що передбачає

покликання на авторів і джерела інформації під час використання цитат чи чужих ідей та відповідає чинним вимогам до оформлення наукових робіт.

Структура кваліфікаційної (дипломної) роботи складається з таких основних компонентів:

1. Титульної сторінки.
2. Анотацій українською та англійською мовами.
- 3 Змісту.
4. Переліку умовних позначень і скорочень (за потреби).
5. Вступу.
6. Основної частини (кількох розділів, які складаються з підрозділів і завершуються висновками до кожного розділу (за потреби)).
7. Висновків.
8. Списку використаних джерел і літератури.
9. Додатків (за потреби).

Перша сторінка кваліфікаційної (дипломної) роботи – титульна.

Титульна сторінка містить такі відомості: назву міністерства, університету, навчально-наукового інституту, кафедри; реєстраційний номер і дату реєстрації; тему кваліфікаційної роботи; рівень вищої освіти, спеціальність, предметну спеціальність, освітню програму, групу, прізвище, ім'я та по батькові здобувача; посаду, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові наукового керівника; рекомендацію до захисту кафедрою із зазначенням номера протоколу, імені й прізвища завідувача кафедри та його підпис; місто й рік захисту кваліфікаційної (дипломної) роботи.

На її звороті зазначено дату захисту, оцінку, яку здобувач отримав, і підписи голови, членів та секретаря екзаменаційної комісії (Див.: Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт).

Анотація кваліфікаційної (дипломної) роботи. Анотація кваліфікаційної (дипломної) роботи містить короткий виклад її змісту з представленням основних

результатів дослідження. В анотації вказують прізвище, ім'я та по батькові здобувача вищої освіти; тему кваліфікаційної (дипломної) роботи; рівень вищої освіти; спеціальність (шифр і назву); предметну спеціальність; назву освітньої програми; найменування закладу вищої освіти; місто й рік; кількість сторінок роботи.

У тексті анотації стисло зазначають об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, наукову новизну й практичне значення (за наявності). Останній рядок анотації – ключові слова (7–15 понять в алфавітному порядку в називному відмінку). Анотації українською та англійською мовою повинні бути однаковими за змістом. Анотацію розміщують після титульної сторінки. Обсяг анотації – 1–2 сторінки.

Орієнтовний зразок анотації кваліфікаційної (дипломної) роботи подано в Додатку 2.

Зміст кваліфікаційної (дипломної) роботи містить вступ, розділи, підрозділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та літератури, додатки.

У **вступі** до кваліфікаційної (дипломної) роботи представляють змістовну характеристику всього дослідження, з'ясовують сутність і стан наукової проблеми, її значущість, обґрунтовано необхідність провадження дослідження, указують актуальність дослідження, його об'єкт і предмет, мету і завдання, джерельну базу, методологію, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, апробацію результатів, структуру. Рекомендований обсяг вступу кваліфікаційної (дипломної) роботи – 2–5 сторінок.

Актуальність дослідження обґрунтовує, чому обрана тема важлива для сучасної науки, освіти, практики тощо. Вона розкриває цінність наукових результатів кваліфікаційної (дипломної) роботи для спеціальності А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.01 Середня освіта (Українська мова і література), сутність і стан розробки наукової проблеми на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури. Тут коротко

висвітлюють те, хто вивчав означену проблему, у якому аспекті, які її складники досі системно не досліджені. Здобувачі вищої освіти обґрунтовують, чому потрібно виконати дослідження на обрану ними тему.

Актуальність дослідження може бути зумовлена недостатньою вивченістю проблеми, необхідністю ґрунтовного її вивчення та актуальністю для сьогодення, зацікавленістю здобувача вищої освіти з огляду на зв'язок порушеної проблеми з майбутньою професійною діяльністю, загальною тенденцією сучасних досліджень у межах певних питань філології.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що зацікавлює дослідника й створює проблемну ситуацію, вибрану для вивчення. У кваліфікаційних (дипломних) роботах, наприклад, із методики навчання української літератури об'єктом може бути процес формування певних понять про освітню діяльність у закладах загальної середньої освіти, де функціують ті факти, що є предметом дослідження.

У межах об'єкта вивчення здобувач вищої освіти обирає конкретний аспект, який безпосередньо буде досліджено у кваліфікаційній (дипломній) роботі та є **предметом**, тобто те, що буде вивчатися в межах певного об'єкта. Предметом дослідження кваліфікаційних (дипломних) робіт, наприклад, із методики навчання української літератури можуть бути форми, методи, прийоми вивчення конкретних літературних явищ, життя та творчості письменника, використання сучасних педагогічних технологій у навчанні української літератури та їх вплив на ефективність навчального процесу тощо.

Мета кваліфікаційної (дипломної) роботи чітко формулює, чого здобувач вищої освіти прагне досягти в дослідженні. Це кінцевий результат, який здобувач повинен отримати в процесі роботи. Мета пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, формулюється на основі теми, корелює з його кінцевим результатом і вказує на те, як вони будуть досягнуті. Наприклад: *«з'ясувати особливості й тенденції...»*, *«теоретично обґрунтувати...»*, *«здійснити комплексний аналіз...»*, *«систематизувати знання про...»*, *«теоретично*

обґрунтувати та експериментально перевірити...» (якщо заплановане проведення експерименту).

Мету конкретизують у **завданнях дослідження**, необхідних для її досягнення (не менше трьох). Це поетапні кроки досягнення поставленої мети. Вони сформульовані відповідно до послідовності їх розв'язання у кваліфікаційній (дипломній) роботі. Завдання дослідження корелюють зі змістом роботи, її структурою та висновками, де має бути подано їх вирішення. Сформульовані завдання мають бути чіткими, точними й змістовними, оскільки опис розв'язання поставлених завдань становить зміст розділів роботи. Для формулювання завдань використовують такі дієслова: *розглянути..., дослідити..., проаналізувати..., довести..., з'ясувати..., характеризувати..., узагальнити..., обґрунтувати...* та ін.

Методологія дослідження – сукупність використаних у кваліфікаційній (дипломній) роботі концептуальних підходів і методів, що пов'язані з вирішенням певних поставлених завдань дослідження.

Методи дослідження потрібно назвати й описати у зв'язку зі змістом і завданнями, передовсім зазначивши, який аспект роботи виконувано за допомогою того чи того методу.

Для розв'язання конкретних завдань кваліфікаційної (дипломної) роботи, наприклад, із методики навчання української літератури можуть бути використані такі **методи дослідження**:

– теоретичні: аналіз психолого-педагогічної, літературознавчої та методичної літератури з проблеми дослідження, навчальних програм і підручників; узагальнення педагогічного досвіду; порівняння результатів традиційного та експериментального навчання тощо;

– емпіричні: спостереження й аналіз уроків з української літератури; бесіди з учнями й учителями; тестування учнів і вчителів для діагностування рівня сформованості конкретних умінь і навичок; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) тощо.

У процесі написання кваліфікаційної (дипломної) роботи, наприклад, з української мови здобувачі вищої освіти залежно від розділу мовознавчої науки, теми дослідження, його мети та задекларованих завдань можуть застосувати різноманітні методи, основним із яких є описовий – для систематизації та інтерпретації аналізованого мовного матеріалу; метод лінгвістичного спостереження – для поділу мовних явищ на окремі групи з огляду на їхні диференційні ознаки; порівняльно-історичний – для вивчення мовних одиниць у їх історичному розвитку, виявлення їхньої генези; зіставний – для виявлення зв'язків аналізованих лексем, мовних явищ із відповідною групою лексики чи лінгвальних явищ сусідніх і віддалених мов або ареалів; структурно-семантичний – для дослідження значення та внутрішніх зв'язків між мовними одиницями; контекстуально-інтерпретаційний – для визначення функцій лінгвальних одиниць у текстах різних стилів і жанрів; суцільного відбору – для визначення наповнення досліджуваних пам'яток, текстів, творів тощо відповідними мовними одиницями; кількісних підрахунків – для встановлення кількісного співвідношення досліджуваних мовних одиниць; семантико-функційного аналізу – для розкриття смислової самотності мовних лексем та закономірностей їх використання в просторі й часі; метод польових досліджень (експедиційний чи анкетний) – для записування діалектного матеріалу й формування емпіричної бази кваліфікаційної (дипломної) роботи; лінгвогеографічний – для вивчення просторової поведінки аналізованих діалектних лексем та ін.

Наукова новизна дослідження – обов'язковий компонент вступу, у якому чітко представлено основні наукові положення, запропоновані здобувачем самостійно, його особистий внесок у вирішення проблеми, що саме зроблено вперше або по-новому: уточнено поняття, розроблено модель, створено систему завдань тощо. Наприклад, *уперше досліджено..., встановлено..., проаналізовано..., з'ясовано (коли було отримано нові результати); удосконалено..., уточнено..., узагальнено... (про відомі положення)* тощо.

Потрібно конкретизувати особисті результати дослідження в теоретичному та практичному плані, показати відмінність отриманих результатів від відомих раніше.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Зазначають, які теоретичні питання доповнено, поглиблено чи уточнено в дослідженні. Указано можливості використання результатів дослідження та висновків на практиці – у процесі підготовки здобувачів, у закладах загальної середньої освіти, у методиці навчання тощо.

Апробація результатів дослідження. Зазначають участь у конференціях, наукових семінарах тощо, подають указівку на публікації за темою дослідження. Щоб одержати оцінку «добре» чи «відмінно», здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти обов'язковою повинен мати публікацію наукової статті або тез за матеріалами кваліфікаційної (дипломної) роботи. Для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти публікація матеріалів обов'язкова для всіх.

Вступ завершується описом **структури роботи**: переліком структурних елементів (вступ, кількість розділів, висновки, додатки), зазначенням кількості використаних джерел та літератури й загальної кількості сторінок. (Див.: Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт).

Основна частина кваліфікаційної (дипломної) роботи – це логічно структурований виклад із покликаннями на використані джерела та літературу. Основна частина складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.

Кожний розділ починається з нової сторінки.

Поділ на розділи та їх кількість визначено логікою та специфікою предмета дослідження й узгоджено з науковим керівником.

Перший розділ (теоретико-методологічний) може містити опис вивчення науково-теоретичного підґрунтя проблеми: історії питання, аналізу опрацьованої наукової літератури, теоретичних аспектів теми (трактування та класифікації предмета дослідження), характеристику поняттєво-термінологійного апарату,

методів дослідження, стану проблеми в науково-педагогічному дискурсі.

У першому розділі здобувач вищої освіти окреслює основні етапи розвитку наукової думки з теми дослідження, стисло висвітлює праці дослідників, називає ті проблеми, які досі не розв'язані, відтак визначає своє місце у вирішенні проблеми.

У другому (аналітичному) розділі може бути з'ясовано стан проблеми у філологічній чи освітній практиці; обґрунтовано вибір напряму дослідження; запропоновано методи вирішення завдань; розроблено методику проведення дослідження. Тут можна подати матеріали з досвіду роботи за напрямом дослідження конкретного навчального закладу, де здобувач вищої освіти працює або проходив практику.

У третьому (практичному) розділі висвітлюють методичні напрацювання здобувача вищої освіти з проблеми дослідження з виокремленням того нового, що він вносить у її розпрацювання; пропонують систему методів і прийомів роботи або систему занять, що забезпечують ефективність вивчення проблеми. За потреби (якщо це передбачає тема, об'єкт, предмет, мета й завдання) експериментально перевіряють висловлені у кваліфікаційній (дипломній) роботі твердження. Здобувач вищої освіти має право провести апробацію методичних розробок у закладах освіти.

Програми експериментальної роботи, таблиці обсягом понад 1 сторінку, питальники, власні розробки уроків, індекси аналізованих назв, діалектні тексти тощо потрібно розмістити в Додатках, а в третьому розділі подати матеріал, що репрезентує методичні напрацювання здобувача з теми дослідження (для кваліфікаційної (дипломної) роботи з методики навчання української мови та літератури).

Кваліфікаційна (дипломна) робота з методики навчання української мови та літератури має свої особливості. Вона передбачає вивчення досвіду роботи вчителів-словесників чи викладачів, проведення (за потреби) констатувального (визначення стартового рівня навчальних досягнень учнів із літератури) й

формування (формування на основі авторської методики, що перевіряється, тих навчальних досягнень, які прогнозує й очікує дослідник) експериментів; створення експериментальної методики навчання та здійснення її перевірки; укладання методичних рекомендацій.

У третьому розділі розробляють цілісну систему методів і прийомів чи систему занять, що забезпечує ефективність вивчення теми; пропонують результат практично перевіреної здобувачем роботи під час педагогічної практики. У зв'язку з цим обирають контрольну групу (навчання в ній відбувається за традиційною системою роботи вчителя) й експериментальну (працює за методикою, запропонованою здобувачем). Бажано, щоб були два класи з однієї паралелі.

Порівняння даних результатів роботи в експериментальній і контрольній групах свідчить про ступінь ефективності апробованої здобувачем методики вивчення конкретної теми. Зібрати практичний матеріал, узагальнити й систематизувати допоможе знання основних методів дослідження: спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ю, експеримент, математичні методи обробки кількісних даних, порівняльного аналізу тощо. Здобувач вищої освіти повинен запропонувати завдання для перевірки рівня здобутих знань та сформованих умінь і навичок, визначити критерії, за якими оцінюватимуться досягнення, а також рівні сформованості знань, умінь і навичок (початковий, середній, достатній, високий). Після цього порівняти результати експериментального й контрольного класів, проаналізувати зміни, що помітні були в обох класах від початку вивчення теми; зазначити відсоток учнів, які продемонстрували високий рівень знань, та в якому з класів цей відсоток вищий; указати кількість учнів, які під час експерименту покращили свої показники. У разі помітної динаміки здобувач вищої освіти робить висновок про ефективність розробленої ним методики, про правильність підібраних завдань; якщо ж динаміки немає, здобувач робить висновки про шляхи розв'язання проблеми.

Результати експериментальної роботи подають у вигляді таблиць, діаграм.

Кваліфікаційна (дипломна) робота з української мови передбачає опрацювання наукової літератури з досліджуваної проблеми, її інтерпретацію відповідно до мети та завдань наукового дослідження, збирання мовного матеріалу (зі словників, атласів, із творів художньої літератури чи текстів інших стилів і жанрів, польовим методом, за допомогою опитувань тощо), його аналіз, структурування, класифікацію, власну інтерпретацію для максимально повної реалізації задекларованих у вступі завдань роботи.

Усі складники кваліфікаційної (дипломної) роботи повинні бути взаємопов'язані між собою й розкривати зв'язок методики як науки з практикою навчання української літератури.

Після кожного розділу за результатами дослідження варто зробити висновки в контексті завдань, які розглядали в його підрозділах.

Висновки – логічне завершення кваліфікаційної (дипломної) роботи. Мета – підведення підсумків виконаної роботи. Висновки мають відповідати поставленим у дослідженні завданням. Важливо уникати дослівних повторів вступу, основної частини роботи та висновків, зроблених у розділах, цитування чужого тексту. Обсяг висновків становить орієнтовно 2–4 сторінки. Вони є основою доповіді здобувача вищої освіти під час захисту кваліфікаційної (дипломної) роботи. (Див.: Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт).

Список використаних джерел та літератури містить праці, що були цитовані в основному тексті (на них є покликання), а також наукові студії, які здобувач опрацював у процесі роботи над кваліфікаційною (дипломною) роботою. Позиції розташовують в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Кількість використаної літератури має становити не менше 40 позицій. Згідно з наказом МОН № 40 від 12.01.2017 р., потрібно дотримуватися правил оформлення бібліографічного опису ДСТУ 8302:2015. У списку використаних джерел та літератури повинні переважати нові видання.

Орієнтовний зразок оформлення списку використаних джерел та літератури подано в Додатку 1.

У **Додатках** подають додаткові матеріали, необхідні для повноти сприймання роботи, які через великий обсяг або особливу форму не входять до основної частини. Це можуть бути таблиці, схеми, діаграми, ілюстрації, методичні розробки, рекомендації, анкети, тести тощо. Додатки оформлюють як продовження кваліфікаційної (дипломної) роботи на наступних сторінках (після списку використаних джерел та літератури), розміщуючи їх у порядку появи покликань в основному тексті.

Зразки додатків до кваліфікаційної (дипломної) роботи подано в Додатку 3.

Обсяг основного тексту кваліфікаційної (дипломної) роботи першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (без урахування додатків та списку використаних джерел та літератури) становить мінімум 40 с. Для другого (магістерського) рівня вищої освіти обсяг основного тексту кваліфікаційної (дипломної) роботи не може бути меншим за 60 с. Максимальний обсяг основного тексту кваліфікаційної (дипломної) роботи, як правило, не перевищує 90 с. Загальний обсяг тексту кваліфікаційної (дипломної) роботи не регламентований.

Збирання та систематизація матеріалу

Збирання та систематизація матеріалу кваліфікаційної (дипломної) роботи – важливий етап, що його здобувач здійснює в процесі виконання науково-дослідної роботи під час навчання та проходження практики. Зібраний і систематизований матеріал групують у розділи, підрозділи; уточнюють план роботи, визначають необхідність збирання додаткового матеріалу; формулюють висновки й пропозиції, що впливають з основного змісту роботи; оцінюють можливість їх використання в практиці роботи освітнього закладу. Зміст роботи

повинен відповідати назві розділів і підрозділів, викладатись у логічній послідовності.

Орієнтовні етапи виконання:

1. Вибір теми кваліфікаційної (дипломної) роботи.
 2. Опрацювання наукової літератури з теми дослідження.
 3. Складання початкового плану кваліфікаційної (дипломної) роботи.
 4. Збір фактичного матеріалу.
 5. Написання вступу: обґрунтування актуальності теми, визначення об'єкта, предмета, мети, завдань, методології дослідження.
 6. Написання теоретичної частини кваліфікаційної роботи. Систематизація та узагальнення зібраного фактичного матеріалу.
 7. Написання практичної частини кваліфікаційної роботи.
 8. Проведення експерименту (за потреби). Формулювання методичних рекомендацій.
 9. Написання висновків, перевірка відповідності отриманих результатів меті та завданням кваліфікаційної роботи.
 10. Написання статті чи тез за результатами дослідження та публікація в збірнику конференції.
 11. Оформлення кваліфікаційної роботи відповідно до вимог.
- Під час написання кваліфікаційної (дипломної) роботи потрібно дотримуватися наукового стилю.

Загальні вимоги до оформлення кваліфікаційної (дипломної) роботи

Текст кваліфікаційної (дипломної) роботи друкують з одного боку сторінки (окрім титульної) на білих аркушах формату А4 з використанням шрифту Times New Roman, розмір кегля – 14, міжрядковий інтервал – 1,5, інтервал між абзацами – 0, відступ першого рядка (для основного тексту) – 1,25 см.

Поля: верхнє і нижнє – 2 см, ліве – 2,5 або 3 см, праве – 1,5 або 1 см.

На сторінці має бути не менше 29 рядків. Один друкований аркуш орієнтовно відповідає 24 сторінкам суцільного тексту. Робота прошивають.

Усі сторінки нумерують (окрім титульної) з розташуванням у верхньому колонтитулі праворуч.

Назви розділів друкують великими літерами (РОЗДІЛ 1. НАЗВА...). Назви підрозділів з абзацу маленькими літерами з нумерацією розділу та порядкового номера підрозділу (1.1. Назва підрозділу... 1.2. Назва підрозділу...). Після кожної цифри має стояти крапка.

Обов'язковими є покликання на використані джерела. Наприклад, [1, с. 54], де 1 – номер у списку літератури, а 55 – сторінка.

Між словами ставити тільки один пропуск.

Розрізняти дефіс (-) і тире (–).

Відділяти нерозривним пропуском (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+Пропуск) ініціали та прізвище (О. Л. Майстренко), номери сторінок (С. 15–18), знаки й літери на позначення томів, частин, параграфів, пунктів від наступної цифри (Т. 1; ч. 13; § 2; № 18) тощо.

Використовувати парні лапки («...»).

У сполученнях на означення десятиріч між датами ставити тире з пропусками: 20-х – 30-х рр., 1960-х – 80-х рр.

Часові та числові інтервали оформляти через тире без пропусків (квітень–травень; 56–58).

Політика академічної доброчесності під час написання та захисту наукової роботи

Згідно з Кодексом академічної доброчесності Житомирського державного університету імені Івана Франка, дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає самостійне виконання навчальних завдань, покликання на джерела інформації в разі використання ідей, розробок,

твердженнь тощо, дотримання законодавства про авторське право, надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової та творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації [2].

Вимоги до оригінальності тексту:

від 80 % – оригінальність тексту висока;

60–80 % – оригінальність тексту задовільна;

40–60% – оригінальність тексту низька. Кваліфікаційну (дипломну) роботу приймають до розгляду після доопрацювання здобувачем і правильного оформлення цитувань та покликань на використані джерела;

менше 40 % – оригінальність тексту неприйнятна. Кваліфікаційну (дипломну) роботу не приймають до розгляду, вона не може бути рекомендована до захисту.

Перевірку рівня оригінальності тексту кваліфікаційної (дипломної) роботи здійснює Інформаційний навчально-виробничий центр Університету.

Захист кваліфікаційних (дипломних) робіт

Перед публічним захистом на засіданні кафедри відбувається передзахист для виявлення рівня готовності кваліфікаційної (дипломної) роботи та підготовки здобувача вищої освіти до захисту.

На попередній захист подають готову кваліфікаційну (дипломну) роботу з відгуком наукового керівника та актом перевірки на унікальність тексту, оформлену відповідно до чинних стандартів і вимог Положення про кваліфікаційну (дипломну) роботу в Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

На попередньому захисті здобувач вищої освіти виголошує усний виступ, відповідає на поставлені запитання. На цьому етапі здобувачеві може бути рекомендовано доопрацювати роботу, виправити помилки, доформити тощо.

Після прийняття кафедрою рішення про допуск здобувача вищої освіти до

публічного захисту кваліфікаційну (дипломну) роботу подають на рецензування висококваліфікованим фахівцям інших закладів освіти, які мають науковий ступінь та / або вчене звання зі спеціальності.

Публічний захист (демонстрація) кваліфікаційних (дипломних) робіт проводять на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії.

Здобувач готує доповідь на 10–15 хвилин у довільній формі про сутність кваліфікаційної (дипломної) роботи та отримані результати, презентацію (за можливості) та ілюстративний матеріал у вигляді таблиць, діаграм тощо, що унаочнюють результати дослідження, основні висновки, узагальнення. Доповідь має бути змістовною. Здобувач обґрунтовує вибір теми, коротко формулює мету, характеризує об'єкт дослідження, викладає суть роботи й зроблені висновки та рекомендації. Після доповіді здобувач відповідає на запитання членів ЕК та на можливі зауваження рецензента, що дає змогу визначити рівень самостійності виконання роботи та професійної підготовки здобувача.

Орієнтовна тематика дипломних робіт з української мови для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

1. Текстова реалізація середньополіських діалектних рис у говірці с. Бовсуни Коростенського р-ну Житомирської обл.
2. Динаміка побутової лексики в житомирських актових книгах XVI–XVII ст.
3. Синтаксичний простір творів Вікторії Амеліної.
4. Онімний простір поезії Василя Головецького.
5. Образність поетичного мовомислення Тетяни Рибак.
6. Сільськогосподарська лексика в актових книгах Житомирщини XVI–XVII ст.
7. Військова лексика в сучасному художньому дискурсі.
8. Антропонімія «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область».

9. Мовна ситуація в Україні під час повномасштабної війни.
10. Позивні військових у системі сучасного художнього дискурсу: мотивація, структура, функціонування.
11. Ідентифікація особи в XVI ст. (на матеріалі збірника документів «Українське повсякдення ранньомодерної доби»).
12. Синтаксична організація роману Олександра Ільченка «Місто з химерами».
13. Вербальні особливості пісенних текстів сучасних музичних етногуртів.
14. Інтернет-мем як сучасний засіб комунікації: лінгвістичний аспект.
15. Жаргонізми у творчості письменників Житомирської прозової школи.
16. Репрезентація діалектизмів південно-західного наріччя в художньому дискурсі Галини Пагутяк.
17. Динаміка словотвірних моделей у сучасній українській мові
18. Функційно-стилістичні особливості іншомовних слів у романі Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи».
19. Мовна репрезентація етнокультурних кодів у сучасних прозових текстах.
20. Урбаноніми м. Коростеня в контексті сучасних змін у топонімійній системі.

Орієнтовна тематика дипломних робіт з української літератури для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

1. Особливості художньої мови «Притчи о челоуѣчьстѣи души и о телеси, и о преступлении божия заповѣди, и о воскресении телесе челоуѣча, и о будущемъ судѣ, и о муцѣ» Кирила Туровського.
2. Народнопоетичні сюжети та мотиви літопису «Повість врем'яних літ».

3. Архетипна символіка «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди.
4. Космогонічні символи в українській фольклорній та літературній казці.
5. Екзистенціал самотності в поезії Тараса Шевченка.
6. Типологія жіночих образів у прозі Івана Франка.
7. Тема спокуси в циклі «Дикі думи» Юрія Федьковича.
8. Художня своєрідність пейзажу в поезіях Якова Щоголіва.
9. Дискурс тілесності в епістолярії Михайла Коцюбинського.
10. Український письменницький епістолярій кінця ХІХ століття: тематичні та стильові домінанти.
11. Флористична символіка в поезії молодомузівців.
12. Танатичні мотиви у творчості Архипа Тесленка.
13. Трансформація біблійних образів і мотивів у творчості Лесі Українки.
14. Тема дитинства у творчості Олександра Довженка («Зачарована Десна») та Уласа Самчука («Куда тече річка»).
15. Художні особливості інтимної лірики Ліни Костенко.
16. Жанрові різновиди роману у творчості Валерія Шевчука.
17. Літературне краєзнавство Житомирщини.
18. Василь Кожелянко «Дефіляда в Москві»: жанр альтернативної історії.
19. Інтертекстуальність поезії Юрія Іздрика.
20. Жанрово-стильові особливості роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Орієнтовна тематика дипломних робіт із методики навчання української мови для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

1. Формування емоційно-етичних компетентностей на уроках

української мови засобами художнього тексту.

2. Інноваційні технології на уроках української мови в 7–8 класах.
3. Мотивація на уроках української мови в Новій українській школі: зв'язок теорії з практикою.
4. Моделювання текстів різних стилів на уроках української мови.
5. Використання цифрових ресурсів для розвитку орфографічних навичок на уроках української мови.
6. Диктант як засіб формування комунікативної компетентності учнів Нової української школи.
7. Формування критичного мислення здобувачів освіти через дослідницьку діяльність на уроках української мови.
8. Прийоми самооцінювання на уроках вивчення лексикології української мови в Новій українській школі.
9. Особливості дистанційного навчання лексикології української мови в профільній школі.
10. Можливості інструментів ІІІ для створення ілюстративних матеріалів на навчальних заняттях з української мови.
11. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів загальної середньої освіти профільної школи в навчанні синтаксису.
12. Реалізація принципу текстоцентризму в навчанні морфології на уроках української мови.
13. Інтерактивні методи навчання на уроці української мови в Новій українській школі.
14. Інноваційні підходи до вивчення фонетики на уроках української мови.
15. Квест як інноваційна форма проведення уроків української мови.
16. Формування критичного мислення та медіаграмотності на уроках української мови в 5–7 класах.

17. Інтеграція медіаграмотності в навчання української мови в 5–7 класах.
18. Упровадження ідей сталого розвитку на уроках української мови.
19. Лінгводидактичні засади вивчення діалектної лексики на уроках української мови.
20. Використання ігрових вправ на уроках української мови в 5–7 класах.

Орієнтовна тематика дипломних робіт із *методики навчання української літератури* для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

1. Літературний розвиток учнів 5–7 класів Нової української школи в процесі навчально-ігрової діяльності.
2. Дидактичні ігри на уроках української літератури в 5–9 класах як засіб активізації навчальної діяльності учнів.
3. Формування художніх смаків учнів у процесі вивчення творчості Ліни Костенко (або іншого письменника).
4. Форми проведення позакласних заходів з української літератури в 5–9 класах.
5. Типологічні різновиди уроків української літератури в 5–9 класах закладів загальної середньої освіти.
6. Розвиток творчих здібностей учнів 5–9 класів у процесі вивчення ліричних творів.
7. Розвиток пізнавальної активності та самостійності учнів 5–9 класів у процесі вивчення української літератури.
8. Інноваційні підходи до вивчення української літератури в Новій українській школі.
9. Сучасні педагогічні технології навчання української літератури в Новій українській школі.

10. Інтерактивне навчання в процесі вивчення ліричних творів у 5–7 класах.
11. Естетичне сприймання ліричних творів засобами художньої ілюстрації в 5–9 класах закладів загальної середньої освіти.
12. Методика навчання української літератури в Новій українській школі у взаємозв'язку з різними видами мистецтв.
13. Методика організації читацької діяльності учнів у процесі навчання української літератури в Новій українській школі.
14. Формування читацької культури учнів закладів загальної середньої освіти на факультативних заняттях.
15. Розвиток критичного мислення на уроках української літератури в 5–7 класах.
16. Вивчення життєпису письменника на уроках української літератури в 5–9 класах.
17. Інтегровані уроки з української літератури в 5–6 (або 7–9) класах закладів загальної середньої освіти.
18. Розвиток писемного мовлення на уроках української літератури в 5–6 (або 7–9) класах.
19. Формування теоретико-літературних понять в учнів 5–9 класів у процесі вивчення української літератури.
20. Вивчення літератури рідного краю в закладах загальної середньої освіти.

Орієнтовна тематика кваліфікаційних робіт із *методики навчання української мови* для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти

1. Методика навчання української мови учнів старших класів із використанням відеоуроків.
2. Цифрове ігроорієнтоване навчання учнів старших класів на уроках української мови.

3. Система роботи з вивчення морфологічних норм української мови у старших класах.
4. Формування українськомовної комунікативної компетентності учнів гімназії з використанням медіатекстів.
5. Використання текстових завдань у старших класах у процесі вдосконалення морфологічної норми.
6. Семантико-стилістичні особливості діалектизмів у романах Мирослава Дочинця: лінгводидактичний та лінгвістичний аспекти.
7. Неофіційні поліські антропоніми крізь призму формування культурної компетентності учнів старшої школи.
8. Удосконалення пунктуаційної грамотності учнів ліцеїв у процесі поглиблення й систематизації знань із синтаксису.
9. Формування соціальної та громадянської компетентностей на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти.
10. Фразеологізми у творчості Марії Матіос крізь призму збагачення мовлення учнів ліцеїв фразеологічними одиницями.
11. Використання текстових завдань у старших класах у процесі вдосконалення морфологічної норми.
12. Методика опанування інтернетного етикету на уроках української мови в 10–11 класах.
13. Стратегічний підхід до формування читацької грамотності учнів старших класів у процесі навчання української мови.
14. Формування інформаційної грамотності учнів старших класів у процесі навчання української мови як лінгводидактична проблема.
15. Використання методу проєктів під час вивчення фонетики української мови.
16. Розвиток орфографічних умінь учнів 10 класу з використанням мовних моделей штучного інтелекту.

17. Проектна діяльність на уроках української мови в старших класах як засіб розвитку соціального інтелекту учнів.

18. Сторителінг як метод розвитку мовленнєвої та стилістичної компетентності учнів на уроках української мови.

19. Лексична робота на уроках української мови в старших класах із використанням матеріалів інтернет-сервісів.

20. Удосконалення пунктуаційної грамотності учнів ліцеїв у процесі поглиблення й систематизації знань із синтаксису.

Орієнтовна тематика кваліфікаційних робіт із *методики навчання української літератури* для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти

1. Використання епістолярних матеріалів у процесі вивчення української літератури в 10–11 класах.

2. Форми проведення позакласних заходів з української літератури в 10–11 класах закладів загальної середньої освіти.

3. Типологічні різновиди уроків української літератури в ліцеях.

4. Сучасні педагогічні технології вивчення української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти.

5. Інтерактивне навчання в процесі вивчення епічних творів у 10–11 класах.

6. Вивчення оглядових тем з української літератури в 10–11 класах.

7. Формування в учнів ліцеїв здатності до естетичного сприймання епічного твору засобами художньої ілюстрації.

8. Розвиток читацької компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти на уроках української літератури.

9. Організація читацької діяльності учнів 10–11 класів у процесі вивчення епічних творів.

10. Розвиток пізнавальної активності учнів ліцеїв у процесі вивчення художніх творів історичної тематики.
11. Розвиток образного мислення в обдарованих учнів закладів загальної середньої освіти засобами художньої літератури.
12. Особливості вивчення української літератури у взаємозв'язку з різними видами мистецтв у ліцеях.
13. Формування творчих здібностей в учнів закладів загальної середньої освіти на уроках української літератури.
14. Проблемне навчання на уроках української літератури як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів ліцеїв.
15. Екзистенціально-діалогічний підхід до вивчення творів української літератури в 10–11 класах.
16. Мультимедійна презентація як засіб підвищення ефективності вивчення літератури в ліцеях.
17. Особливості вивчення біографії письменника на уроках української літератури в старшій школі.
18. Українська жіноча проза: літературознавчий аспект та вивчення в закладах загальної середньої освіти.
19. Жанр дитячого детективу в українській літературі та специфіка його вивчення в школі.
20. Інклюзивна тематика на уроках української літератури: літературознавчий і методичний аспект вивчення.

Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт з української мови для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Навчально-науковий інститут філології та журналістики

Кафедра української мови та методики її навчання

Реєстраційний № _____

Дата реєстрації _____

**ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ НА МОВНУ СИТУАЦІЮ ТА
МОВНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ**

**Дипломна робота
здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності
014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
освітньої програми «Середня освіта
(Українська мова і література)»
42БД-СОукр групи
ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові**

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент

ГРИМАШЕВИЧ Галина Іванівна

Рекомендовано до захисту

рішенням кафедри української мови та методики її навчання

Протокол № _____ від «__» _____ 202__ р.

Завкафедри _____

(підпис) (Власне ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Житомир – 202_

Дата захисту _____

**Результат
захисту**

Оцінка		
за університетською шкалою	за 100 бальною шкалою	ЄКТС

Голова ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Члени ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Секретар ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МОВНА СИТУАЦІЯ ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ	5
1.1. Поняття мовної ситуації крізь призму соціолінгвістичних студій	5
1.2. Мовна стійкість і мовна свідомість як складники мовної ситуації: особливості взаємодії	11
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. МОВНА СИТУАЦІЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ В ДІАХРОНІЇ ТА СИНХРОНІЇ	23
2.1. Становище української мови в XI – XIX століттях	23
2.2. Мовна ситуація за часів радянської влади	30
2.3. Загальна характеристика мовної ситуації в незалежній Україні	35
Висновки до розділу 2	38
РОЗДІЛ 3. МОВА Й ВІЙНА: МОВНА ПОВЕДІНКА Й МОВНА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНИХ ВОЄННИХ ДІЙ	39
3.1. Мовна свідомість учнів як критерій оцінки мовної ситуації в царині шкільної освіти	39
3.2. Сучасна мовна ситуація: думки студентства	43
3.3. Мовне питання в рецепції дорослого населення	47
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	59

ВСТУП

Нелегкі сторінки в історії Української держави зумовили неабияку гостроту мовного питання в наш час. Асимілятивна політика, яку спершу активно провадила Російська імперія, потім продовжив СРСР, а нині пропагує російська федерація, мала й має лише єдину мету – повну ліквідацію будь-яких виявів української ідентичності. Упродовж багатьох століть колонізатори забороняли нашу мову, нищили культуру, продукували міфи (наприклад, про «спільну колыску», «три братні народи», «першість російської культури / мови», «сільську українську мову» тощо). Сьогодні загарбники знову спалюють українські книги, руйнують пам'ятки, грабують музеї, убивають українців.

Утім, в умовах суверенності нашої держави мова загалом і мовне питання зокрема опинилися «не на часі». Влада так і не запровадила комплексної мовної політики, яка зобов'язала б щоденне й повсюдне використання саме української мови. Водночас активно лобіювалися пропагандистські наративи, як-от: «російській мові – статус другої державної», «мовне питання розколює суспільство», «і так усі зрозуміють», «яка різниця, якою мовою розмовляти», «російськомовні патріоти» тощо. До чого призвели такі «загравання» можемо бачити нині.

Повномасштабна війна доводить: час однозначно вирішити низку проблем, зокрема питання мовне. Українцями нас робить українська мова. Саме вона має повсюдно функціонувати в Українській державі, а не будь-яка інша. І доки суспільство не усвідомить ці істини, доти ми не позбавимося від агресивних імперських зазіхань.

Українська соціолінгвістика репрезентує чималу кількість розвідок, присвячених вивченню актуальної мовної ситуації. Наприклад, комплексно її розглядають Т. Бондар [5], О. Вишняк [7], В. Кулик [25], М. Лесюк [26], Р. Лозинський [27], Ю. Макарець [29], Л. Масенко [31; 32; 34; 36; 37; 38]. Регіональні вияви мовної ситуації висвітлюють М. Бовсуновська [4],

А. Велика [6], Г. Залізник [19], З. Комарова [22], Н. Матвеева [39], С. Немировська [42], О. Олексюк [44], С. Соколова [63], В. Титаренко [65]. Досліджують становище української мови в різних царинах суспільного життя М. Гонтар [9; 10; 11], О. Данилевська [15], О. Руда [57]. Однак переважна більшість напрацювань є застарілими й не репрезентують сьогоденні вияви мовної ситуації. Окрім того, досі немає розвідок, які висвітлювали б вплив повномасштабної війни на мовне питання в нашій державі.

Актуальність наукової роботи зумовлена нагальною потребою актуалізації соціолінгвістичних студій, а також дослідження впливу повномасштабної війни на мовну ситуацію та мовне питання в Україні, вияву проблем функціонування державної мови в умовах сьогодення.

Об'єкт дослідження – актуальна мовна ситуація на теренах України.

Предмет дослідження – функціонування української мови в умовах повномасштабної війни крізь призму різновікових комунікативних груп.

Мета дослідження – простежити вплив повномасштабної війни на мовну ситуацію України, а також виявити зміни, які відбулися в мовній поведінці учнів, студентів, дорослого населення після 24 лютого 2022 року.

Поставлена мета передбачає виконання низки конкретних **завдань**, а саме:

1. З'ясувати сутність поняття «мовна ситуація» в українській соціолінгвістичній традиції.
2. Висвітлити дефініції понять «мовна стійкість» і «мовна свідомість» як складових мовної ситуації.
3. Проаналізувати мовну ситуацію в ретроспекції та виявити процеси, що зумовили сьогоденні її вияви.
4. Опрацювати результати соціолінгвістичних онлайн-анкетувань, які були проведені серед учнів, студентів і дорослого населення, а також з'ясувати загальні тенденції впливу повномасштабної війни на розуміння мовних питань цими віковими групами.

5. Простежити функційне співвідношення української та російської мов у комунікативному просторі здобувачів загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти, дорослого населення.

Методологія дослідження. Під час написання дипломної роботи було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження, які дали змогу ґрунтовно висвітлити порушену проблему. Зокрема, під час студіювання літератури й розвідок, які становлять теоретичне підґрунтя, було застосовано такі загальнонаукові методи, як індукція, дедукція, аналіз, синтез, конкретизація, порівняння, узагальнення. Із-поміж спеціальних методів використано анкетування, спостереження (аби зібрати актуальну інформацію щодо функціонування української та інших мов у різних вікових групах мовців), кількісний метод (для інтерпретації результатів опитування).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз впливу повномасштабної війни на мовну ситуацію України, а також висвітлено загальні тенденції розуміння мовних питань представниками різних вікових груп.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні наукового опрацювання понять «мовна ситуація», «мовна стійкість», «мовна свідомість»; у комплексному висвітленні мовної ситуації від найдавніших часів до сьогодення; в актуалізації сьогоденних тенденцій функціонування української мови в різних комунікативних групах.

Практичне значення роботи. Одержані результати дослідження будуть корисними для подальших соціолінгвістичних розвідок. Окрім того, напрацьовані матеріали можуть стати орієнтиром для розробки ефективної моделі державної мовної політики (з огляду на сьогоденні тенденції). Висвітлені результати стануть у пригоді в процесі читання лекцій чи спецкурсів на філологічних факультетах закладів вищої освіти; для написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт із соціолінгвістики й історії української мови.

Апробація дослідження. Ключові положення дипломної роботи висвітлено в таких розвідках:

1. Вельмик В. Мова і повномасштабна війна: мовні питання в інтерпретації дорослих громадян. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 12. С. 34–36.

2. Вельмик В. Мовна поведінка дорослих громадян в умовах повномасштабної війни. *Образне слово Луганщини: матеріали XX Всеукр. наук.-практ. конф. імені Віктора Ужченка, присвяченої 140-річчю від дня народження українського вченого Івана Огієнка (15–16 грудня 2022 р., м. Полтава) / за заг. ред. проф. А. В. Нікітіної; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка»*. Полтава: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2022. Вип. 21. С. 31–35.

3. Вельмик В. Сьогоднішня мовна ситуація в учнівському комунікативному середовищі. *Матеріали студентських наукових читань: зб. наук. пр. / ред.: Ж. В. Колоїз (відп. ред.), З. П. Бакум, Л. А. Білоконенко, Т. І. Вавринюк та ін. Кривий Ріг, 2022. Вип. 10. С. 3–7.*

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури (72 позиції). Загальний обсяг – 80 сторінок, основного тексту – 69 сторінок.

ВИСНОВКИ

Дослідження впливу повномасштабної війни на мовну ситуацію та мовне питання в Україні дає підстави зробити такі узагальнення.

1. Мовна ситуація – пріоритетний об'єкт дослідження в українській соціолінгвістичній науці й водночас концептуальне поняття, яке потребує наукового обґрунтування. Під ним розуміють загальну характеристику становища мови чи мов, що активно функціують на певних адміністративно-територіальних одиницях задля забезпечення комунікативних потреб мовців. На актуальну мовну ситуацію впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Описують її на основі трьох параметрів: кількісних, якісних й оцінних. Окрім того, мовна ситуація може бути ендоглосною й екзоглосною. Остання зреалізована й на теренах України.

2. В умовах повномасштабної воєнної агресії росії проти нашої держави вироблення мовної стійкості й мовної свідомості громадян – актуальна проблема. Окрім того, саме цей вияв поведінки індивіда, а також форма його свідомості безпосередньо впливають на мовну ситуацію. Мовна стійкість індивіда ґрунтується на щоденній і непохитній комунікації рідною мовою (у нашому випадку – українською), незважаючи на мову співрозмовника. Утім, сьогодні значна частина громадян утратила цю властивість. Неспроможність подолати русифікаційні впливи – загроза для майбуття нашої держави. Водночас у виробленні мовної єдності й спільності важливу роль відіграє мовна свідомість громадян – погляди, почуття, настанови, оцінки щодо мови, мовних процесів і мовної дійсності. Високий рівень розвитку мовної свідомості – основа мовної стійкості, а відтак і мовного порядку в державі.

3. Специфіка актуальної мовної ситуації безпосередньо пов'язана з тими подіями, які були в минулому.

Перша Українська держава – Київська Русь – була потужним центром продукування нашої культури аж до XIV століття. У цей період співіснували дві мови – старослов'янська й давньоруська, хоча окремі мовознавці мають

дещо інші погляди. Із XIV століття в історії України розпочинається литовська доба, яку можна назвати умовно сприятливою для розвитку української культури: розквітало православ'я, активно функціювала давньоукраїнська мова. На кінець XIV століття українські землі перебували в складі кількох держав. Зрозуміло, що така розпорошеність і роз'єднаність наших територій аж ніяк не сприяла формуванню єдиної літературної мови. Ще однією вагомою подією, що вплинула на розвиток української мови, стала Люблінська унія 1569 року, унаслідок якої частина наших земель увійшла до складу Речі Посполитої. Політика польського уряду була спрямована на цілковите насадження своєї ідеології та полонізацію захоплених земель.

Однак із другої половини XVII століття, відтоді, як значна територія України опинилася під владою Російської імперії, говорити про будь-який мовно-культурний розвиток на національних традиціях не доводиться. Усю політику, яку провадила ця держава щодо наших земель, прийнято окреслювати поняттями лінгво- й етноциду. Заборонялася мова, нищилася культура, насаджувалася власна ідеологія.

4. Таку ж політику було підхоплено СРСР. За цей період в історії нашої держави стан української мови став ще більш загрозливим. Уся політика тоталітарного режиму була спрямована на повне її витіснення, зведення до рівня російської говірки. Окрім усього іншого, відбувалося масове знищення українського народу, пропагування антинаукових гіпотез, нав'язування ідеології, продукування міфів. Усе це призвело до того, що сьогодні частина етнічних українців не володіє українською мовою, а в повсякденні комунікує тільки російською. Після розпаду СРСР Україна стала ще й мовно неоднорідною: Схід і Південь – російськомовні, тоді як Захід – українськомовний.

5. Відтоді, як Україна стала незалежною, а українська мова – державною, влада повинна була б запровадити комплексну мовну політику, аби забезпечити повсюдне функціонування мови етнічного населення. Але й освіта, і культура, і наука, і мова зазвичай «на на часі», другорядні. Ба більше

– мовне питання завжди стає об'єктом політичних маніпуляцій. Повсякчас існували (і досі існують) наративи, як-от: «російській мові – статус другої державної», «і так усі розуміють», «один народ» тощо. До чого призвело таке нехтування одним із найважливіших чинників національної безпеки, можемо бачити нині.

6. Сьогодні українці мають усвідомити: мова – основа існування будь-якої нації. Повсюдне функціонування саме державної мови – один із факторів протистояння російським агресивним впливам. Зараз той час, коли мовне питання має бути вирішене раз і назавжди, однозначно.

Як засвідчують результати опитування учнів 8–11 класів, 63 % респондентів ідентифікують себе як українськомовного(у) громадянина(ку). Окрім того, 96,4 % здобувачів загальної середньої освіти вважають рідною українську мову. Щоправда, у повсякденні нею послуговуються лише 65,7 % опитаних. Окрім того, цей показник варіюється залежно від сфери комунікації: наприклад, у родині українською спілкуються 63,6 % опитаних, на уроках – 91,3 % старшокласників, з однокласниками на перервах – 66,3 %, на дозвіллі (із друзями) – 67,8 %, у громадських місцях – 63 %, у соціальних мережах – 56 %. Читають українською мовою газети, журнали, книги 60,8 % опитаних, переглядають інтернет-ресурси, відео, фільми – 37,7 % здобувачів загальної середньої освіти. Нині варто докласти чимало зусиль, аби показник комунікації державною мовою в середовищі школярів був на високому рівні не лише на уроці, але й поза його межами. Окрім того, мовне середовище у своїй школі оцінюють як 100 % українськомовне лише 34,3 % респондентів. Результати опитування демонструють і відносно високі показники мовної стійкості здобувачів загальної середньої освіти: 66,9 % респондентів, якщо із ними починають спілкуватися російською мовою, не переходять на мову співрозмовника, а продовжують спілкуватися українською. Також у присутності російськомовних людей 68,7 % школярів комунікують українською мовою.

Із початком повномасштабної війни росії проти України спілкуватися українською мовою стало престижніше: цей факт відзначили 88,3 % опитаних. Окрім того, 91,9 % респондентів наголошують: українська мова сьогодні має вживатися в більшому обсязі. У багатьох старшокласників (62,7 %) змінилися культурні вподобання з початком повномасштабної війни росії проти України: вони повністю відмовилися від російського контенту. Частина з них (55,7 %) вважає, що російський продукт, зокрема музика, фільми, серіали, література тощо, повинні бути повністю витіснені з українського простору.

7. Результати опитування студентства демонструють тенденцію до збільшення попиту саме на українську мову в молодіжному просторі. У цій віковій групі як українськомовного(у) громадянина / громадянку себе ідентифікують 88,4 % опитаних. Українську вважають рідною 99,1 % респондентів, а в повсякденні нею послуговуються 85 % здобувачів вищої освіти (проти 65,7 % учнів). Традиційно цей показник залежить від сфери комунікації: у навчальному процесі тільки українською мовою послуговуються 83,5 % опитаних, удома та в колі друзів – 61,5 %, у громадських місцях – 79,2 % опитаних. Газети, журнали, інтернет-ресурси читають українською 65,4 % респондентів. У соціальних мережах нею комунікують лише 57,2 % опитаних.

Результати опитування студентства демонструють високий рівень розвитку мовної стійкості. Наприклад, якщо зі здобувачами вищої освіти починають спілкуватися російською мовою, то 79,8 % зберігають вірність своїй мові – українській, а тому не переходять на мову співрозмовника. Також 84,7 % респондентів стверджують, що в присутності російськомовних людей комунікують українською мовою.

У багатьох здобувачів вищої освіти також змінилися музичні, літературні та інші культурні вподобання з початком повномасштабної війни росії проти України. Наприклад, 60,2 % респондентів зазначили, що вони повністю відмовилися від російського контенту. Окрім того, відповідь на інше питання репрезентує таку тенденцію: 63,9 % опитаних після 24 лютого 2022

року стали більше користуватися саме українськими надбаннями (культурними, науковими, мистецькими тощо). 63 % здобувачів вищої освіти вважають, що російський продукт, зокрема фільми, серіали, література тощо, мають бути повністю витіснені з українського простору.

Окрім того, переважна більшість респондентів (91,4 %) відзначила той факт, що спілкуватися українською мовою з початком повномасштабної війни росії проти України стало престижніше.

8. Анкетування дорослого населення засвідчує такі тенденції: як українськомовного(у) громадянина / громадянку себе ідентифікують 71,9 % опитаних, українську мову вважають рідною 89,6 % опитаних (в учнів цей показник становить 96,4 %, у студентів – 99,1 %). У повсякденні нею послуговуються лише 75,1 % респондентів (зазначимо, що в учнів цей показник на рівні 63,6 %, у студентів – 85 %). Утім, усе залежить від сфери комунікації: удома лише українською послуговуються 64,8 % громадян, у колі друзів – 59,7 %, із колегами – 69,4 %, у громадських місцях – 72,6 %, у соціальних мережах – 74,1 %. Найменше українською читають журнали, газети, інтернет-матеріали, переглядають телепередачі, відео (29,3 % опитаних).

Мовна стійкість дорослих громадян також на досить високому рівні. Наприклад, 73,3 % опитаних стверджують, що якщо до них звертаються / із ними розмовляють російською мовою, то вони не переходять на мову співрозмовника, а продовжують спілкуватися українською.

Також більшість громадян віком від 24 років (73,9 %) відзначають, що з початком повномасштабної війни росії проти України спілкуватися українською мовою стало престижніше (про це також зауважили 88,3 % учнів і 91,4 % студентів).

Результати анкетування засвідчують і такі тенденції серед дорослих громадян: у 60,3 % респондентів після 24 лютого 2022 року значно погіршилося ставлення до російської мови; 93,6 % опитаних переконані, що українська мова має вживатися в більшому обсязі; 47,8 % громадян України

віком від 24 років виявили бажання спілкуватися тільки українською мовою, з огляду на сьогоденні обставини (водночас 44,2 % зазначили, що й досі спілкувалися тільки українською). Окрім того, 61,4 % осіб, які долучилися до опитування, простежують факти переходу раніше російськомовних людей на українську мову.

Щодо культурної сфери, то 56,7 % респондентів зазначили, що з початком повномасштабної війни росії проти України вони повністю відмовилися від російського контенту. Також 69,1 % громадян згодні з думкою, що російський продукт (музика, кіно, серіали, літератури тощо) мають бути повністю витіснені з українського середовища.

Результати опитувань різновікових комунікативних груп засвідчують: хоч мовна ситуація на теренах України ще далека від ідеалу, але позитивні зміни таки є. Російська мова все частіше відходить на периферію використання мовцями. Більшість учнів, студентів, дорослих громадян демонструють тенденцію зростання рівня мовної свідомості й стійкості, починають усвідомлювати виняткову роль української мови в усіх державотворчих процесах. Це вселяє віру в те, що спільними зусиллями національно свідомих українців таки вдасться сформувати єдиний українськомовний простір на всій території нашої незалежної Української держави.

Перспективи наукових пошуків убачаємо у вивченні мовної ситуації в синхронії як на регіональному, так і загальнодержавному рівнях.

Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт з української літератури для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Навчально-науковий інститут філології та журналістики

Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Реєстраційний № _____

Дата реєстрації _____

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ РЕТРОДЕТЕКТИВІВ

ЮРІЯ ВИННИЧУКА

Дипломна робота
здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності
014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
освітньої програми «Середня освіта
(Українська мова і література)»
42БД-СОукр групи
ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові

Науковий керівник
доцент, доктор філологічних наук
ЮРЧУК Олена Олександрівна

Рекомендовано до захисту
рішенням кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх
навчання

Протокол № _____ від « ____ » _____ 202_ р.

Завкафедри _____ Олена ЮРЧУК

(підпис)

Житомир – 202_

Дата захисту _____

**Результат
захисту**

Оцінка		
за університетською шкалою	за 100 бальною шкалою	За шкалою ЄКТС

Голова ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Члени ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Секретар ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ РЕТРОДЕТЕКТИВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС	5
1.1. Ретродетектив: до проблеми дефініції поняття	5
1.2. Ретродетектив як жанр у літературному та літературознавчому контекстах	11
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ТВОРЧІСТЬ ЮРІЯ ВИННИЧУКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІ ЛІТЕРАТУРІ	23
2.1. Літературознавча рецепція творчості Юрія Винничука	23
2.2. Жанрово-стильові особливості творчого доробку письменника	30
Висновки до розділу 2	36
РОЗДІЛ 3. РЕТРОДЕТЕКТИВИ ЮРІЯ ВИННИЧУКА: ЖАНР ТА СТИЛЬ	39
3.1. Ретродетективи у творчості Юрія Винничука	39
3.2. Жанрові та стильові ознаки ретродетективів про «нічного репортера» («Нічний репортер», «Вілла Деккера», «Агент Лилик»)	43
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	59

ВСТУП

Сучасна українська гостросюжетна література є досить популярною серед читачів. Однак ретродетективна проза, виникнувши в складний період розвитку українського суспільства, тривалий час була поза межами зацікавленості представників української наукової думки й лише впродовж останніх років почала набирати стрімких обертів та популярності.

Актуальність дипломної роботи полягає не тільки у висвітленні особливостей формування ретродетективу як жанру масової української літератури, але й у висвітленні основних його ознак у творчості Юрія Винничука на прикладі конкретних творів автора.

Мета дослідження – простежити особливості становлення ретродетективу в українській масовій літературі, дослідити його відповідність загальноприйнятій формулі та проаналізувати автентичні риси.

Досягненню поставленої мети сприяє вирішення таких **завдань**:

- обґрунтувати поняття «ретродетектив», з'ясувати умови його функціонування в українській літературі XIX – початку XXI століття;
- визначити відмінності між жанрами історичного детективу та ретродетективу;
- дослідити творчість Юрія Винничука;
- проаналізувати жанрову своєрідність творів автора.

Об'єктом дослідження є ретродетективи Юрія Винничука.

Предметом дослідження – жанрово-стильові особливості ретродетективів Юрія Винничука.

Теоретико-методологічну основу дипломної роботи становлять теоретико-літературні, теоретико-методологічні та історико-літературні праці Л. Кицак [17], О. Козачек [19], С. Філоненко [35], Т. Гуляк [14], Л. Старовойт [31], О. Романенко [29], Я. Цимбал [38], А. Швець [40].

У роботі поєднано такі методи: загальнонаукові методи синтезу та аналізу, порівняльно-типологічний, порівняльно-історичний, історико-

функціональний методи дослідження із системно-аналітичним підходом до інтерпретації літературних явищ, літературознавчий психоаналіз і структурно-семіотичний метод.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше на широкому літературному матеріалі розглянуто й проаналізовано жанрово-стильові особливості ретродетективів у творчості Юрія Винничука; актуалізовано стильові своєрідності окремих жанрових модифікацій детективу й ретродетективу.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання результатів дослідження в процесі викладання курсів теорії літератури, історії української літератури, спецсеминарів та спецкурсів із питань вивчення сучасної української літератури на філологічних факультетах університетів, у написанні курсових, дипломних, магістерських робіт, а також у викладанні української літератури в школах, гімназіях, ліцеях.

Апробація результатів дослідження.

Робота апробована під час Всеукраїнської науково-теоретичної конференції молодих науковців «Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення».

Обсяг і структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел (43 позиції). Загальний обсяг дипломної роботи – 62 сторінки. Основний текст – 58 сторінок.

ВИСНОВКИ

Ретродетектив є внутрішньожанровим інваріантом детективу, якому притаманні специфічні стандарти для класичного детективу: фабула та сюжетний розвиток, а дещо історично віддалена епоха може бути змальована, як неподільний часопростір, у якому поєднуються історична конкретика та художні домисли автора.

Характерною особливістю ретродетективу є те, що сюжет злочину й сюжет розслідування доволіно поєднуються (згідно з авторським задумом) в певному часовому просторі. Фактичний перебіг подій відбувається в іншій епосі й відтворює картину далекого від читача періоду (як правило, не менше кількох поколінь).

В українській літературі можуть бути виокремлені декілька часових площин, котрі активно використовують письменники:

а) остання чверть XIX – перша чверть XX ст., доба стагнації Російської імперії та становлення України як держави (твори Владислава Івченка, Андрія Кокотюхи, Богдана Коломійчука);

б) 1970-ті роки XX ст.: у детективних сюжетах, у котрих описані події цього періоду, де відображуються здебільшого поліцейські розслідування (твори Валерія та Наталі Лапікур).

Метод зображення ери в тексті дещо іронічний, сатиричний і навіть критичний, але ностальгічна туга за минулим помітна. Трагізм людського існування в ретродетективі зведений до мінімуму, а акцент зроблено на образному та ностальгічному зображенні характерних рис епохи через використання побутових деталей та діалекту. Ретродетектив характеризується особливим зображенням характерних рис та постатей, глибокою емпатією автора та відповідними емоціями читача. Ретродетектив – це не про різнопланове насильство, а про пригоди та авантюри в межах колоритної яскравої епохи. Тому основними стилістичними інтонаціями ретродетективу є

легкість грайливого опису, точне відтворення побутових деталей, наявність іронії.

Юрій Винничук – відомий український поет, прозаїк, перекладач та літературний критик, чия діяльність узяла свій початок у 1990-х завдяки збіркам поезії «Відображення» й прози «Спалах», але він віднайшов славу завдяки містифікаціям, треш-фентезійному роману «Мальва Ланда», скандалу в 2012 році з читанням на публіці поезії «Убий підараса» і, безперечно, романам «Весняні ігри в осінніх садах» і «Танго смерті», відзначеним преміями Бі-Бі-Сі, укладацькою та журналістською діяльністю. Крім того, Юрій Винничук також знаний своїми есеїстичними працями, у яких аналізує твори відомих українських та світових письменників, зокрема таких, як Іван Франко, Юрій Яновський, Умберто Еко, Франц Кафка та ін.

Сьогодні творчість Юрія Винничука є важливим чинником формування сучасної літературної культури, оскільки він не лише створює власні твори, а й активно бере участь у літературному житті України, виступає зі своїми літературними програмами та лекціями, організовує літературні заходи та фестивалі. Юрій Винничук, безсумнівно, – легенда української літератури. І не тому, що він пише з 1978 року й пам'ятає випробування та негаразди українських письменників-самостійників. А тому, що він продовжує писати і публікуватися, залишаючись в авангарді популярності, маючи понад 30 видань і невідомо скільки ще неопублікованих книг у своєму арсеналі.

Шукаючи свою ідентичність із погляду культури, Юрій Винничук модернізував літературну традицію кінця ХХ ст. Її реструктуризація та урізноманітнення (стильова та жанрова поліфонія, філософсько-інтелектуальна спрямованість, психологізм, часто уповільнена оповідна манера, деталізація, сюжетний динамізм у поєднанні з психологізмом та філософічністю, ситуативні та психологічні несподіванки у сюжеті, осмислення фатальних та містичних факторів у житті індивіда, приміром, особливий часопростір, де взаємодіють такі аспекти, як реальність та ілюзія, дійсність та таємниця).

Стиль Юрія Винничука будується на різних рівнях мови (часовий, регіональний та соціальний). У творчій практиці Юрія Винничука ці прийоми постмодерністської естетики мають прояв переважно в застосуванні фотографічних ефектів, які відтворюють замальовки сцен, інтер'єрів і пейзажів із детальною подачею, граничною фактографічністю, іноді близькою до візуального енциклопедизму. Концепція віртуального історизму, модифікованого постмодерністського жанру («фантастичної прози з історичним підґрунтям»), зумовлена авторським баченням і наративними стратегіями обробки та передачі текстового матеріалу. Для автора важлива внутрішня свобода у створенні художніх текстів, бажання писати, керуючись власними вподобаннями, а не ситуативним читацьким уподобаннями.

У проаналізованих ретродетективах («Нічний репортер», «Вілла Деккера», «Агент Лилик») акцентовано на проблемі залежності від держави в умовах окупації, вимагається наявність сильних особистостей, створюючи персонажів, здатних зберегти свою національну ідентичність попри нав'язування комплексів меншовартості. На противагу історії поневірянь і поразок, відображеній у творах попередніх історико-літературних традицій, сучасні українські ретродетективи пропонують альтернативу – історію перемоги (ця тенденція особливо помітна у творчості Юрія Винничука). Отже, ретродетектив змальовує ланцюг подій, що веде до національної єдності, а не до національного гноблення.

На противагу історичному детективу ретродетектив ставить у центр оповіді не важливу історичну подію, а мікросередовище маленької людини (репортера Марка Криловича), що живе, однак, у часи кардинальних історичних змін та трансформацій.

Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із *методики навчання української мови* для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАНА ФРАНКА

Навчально-науковий інститут філології та журналістики

Кафедра української мови та методики її навчання

Реєстраційний № _____

Дата реєстрації _____

**КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ
МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності
014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
освітньої програми «Середня освіта
(Українська мова і література)»
42БД-СОукр групи
ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові

Науковий керівник:

доцент, кандидат філологічних наук
ГРИМАШЕВИЧ Галина Іванівна

Рекомендовано до захисту

рішенням кафедри української мови та методики її навчання

Протокол № _____ від «__» _____ 202__ р.

Завкафедри _____ Галина ГРИМАШЕВИЧ

(підпис)

Житомир – 202__

Дата захисту _____

**Результат
захисту**

Оцінка		
за університетською шкалою	за 100 бальною шкалою	За шкалою ЄКТС

Голова ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Члени ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Секретар ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ У ЗЗСО (5 ТА 10 КЛАСИ)	5
1.1. Особливості формування компетентностей в учнів у процесі навчання української мови	5
1.2. Роль лексикології в шкільній програмі з української мови ЗЗСО для учнів 5 і 10 класів: порівняльна характеристика програм рівня стандарту та профільного рівня	13
1.3. Культурологічний підхід до формування мовленнєвих умінь та навичок як важливий складник вивчення лексикології в шкільному курсі української мови	21
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ (НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ)	29
2.1. Потенціал поезії в контексті формування мовленнєвих умінь та навичок учнів під час вивчення однозначних та багатозначних слів культурологічного підходу	29
2.2. Культурологічний підхід до вивчення лексики іншомовного походження на матеріалі поезії сучасних авторів	40
Висновки до розділу 2	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Цінність якісної освіти в наш час очевидна, а її якість визначають не певні оцінки чи показники, а вміння учнів вирішувати нестандартні завдання, вміння пізнавати нові істини самостійно, вміння розвивати жагу до знань тощо. Сучасна українська школа потребує нових методів та форм навчальної діяльності, у зв'язку з чим набуває актуальності нова методика навчання української мови, зокрема й із використанням культурологічного підходу до формування мовленнєвих умінь

Актуальність теми дослідження. Дослідження культурологічного підходу на прикладі поезії сучасних авторів у контексті формування мовленнєвих умінь та навичок на уроках української мови актуальне з кількох причин.

По-перше, сучасна поезія дає змогу учням краще розуміти важливу роль мови в культурі та спільноті. Вивчаючи вірші сучасних авторів, школярі мають змогу поглибити своє розуміння культурних аспектів слів та висловів, а також зв'язку мови з ідентичністю нації.

По-друге, сучасна поезія часто містить слова та вислови іншомовного походження, синоніми, антоніми, пароніми, омоніми, що допомагає розширювати словниковий запас учнів та розуміти багатогранність мови. Поети вміло використовують різні лексеми у віршах, роблячи їх складником своєї мовотворчості.

По-третє, аналіз сучасної поезії допомагає розвивати мовленнєві навички, зокрема такі, як аналіз тексту, виразне читання, чітке висловлювання думок і почуттів. Учні навчаються аналізувати мовні засоби, які використовують автори для створення власних образів, написання творів, есе, складання діалогів тощо.

Стан вивчення проблеми. Сьогодні культурологічний підхід до формування мовленнєвих умінь та навичок під час вивчення лексики досліджений побіжно, більшість дослідників вивчає одну з указаних

складових, а не проблему цілісно. Зокрема, компетентісно орієнтовану методику навчання української мови досліджували Н. Голуб [5–6], К. Пономарьова [40], специфіку культурологічного підходу до вивчення української мови – Л. Казанцева [13–14], О. Кучерява [20], особливості вивчення лексикології на уроках української мови – Г. Крохмальна [19], О. Мороз [28], І. Нагрибельна [29], В. Новосьолова [31] та ін.

Мета дослідження – схарактеризувати особливості культурологічного підходу на прикладі поезії сучасних авторів у контексті формування мовленнєвих умінь та навичок на уроках української мови.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки **завдань**:

- узагальнити компетентісний підхід до вивчення української мови в середній та старшій школі як предмет наукових студій;
- проаналізувати наповнення питань із лексикології в шкільній програмі з української мови ЗЗСО для учнів 5 і 10 класів;
- проаналізувати культурологічний підхід до формування мовленнєвих умінь та навичок як важливу складову навчання української мови;
- указати потенціал поезії в контексті формування мовленнєвих умінь та навичок учнів під час вивчення однозначних та багатозначних слів;
- дослідити вивчення прямого та переносного значення слова за допомогою культурологічного підходу;
- визначити культурологічний підхід до вивчення лексики іншомовного походження на матеріалі поезії сучасних авторів;
- вивити специфіку культурологічного підходу під час вивчення антонімів, синонімів, паронімів та омонімів.

Методи дослідження – теоретичний аналіз педагогічної та науково-методичної літератури, синтез, узагальнення, класифікація, аналіз, прогнозування.

Об'єкт дослідження – культурологічний підхід у контексті компетентісно орієнтованої методики навчання української мови.

Предмет дослідження – особливості культурологічного підходу в контексті формування мовленнєвих умінь та навичок на уроках української мови на прикладі поезії сучасних авторів.

Наукова новизна результатів дослідження культурологічного підходу до формування мовленнєвих умінь та навичок під час вивчення лексики на уроках української мови у 5-му та 10-му класах полягає в таких аспектах:

1. Розробка теоретико-методологічних засад. Дослідження містить розробку теоретичних та методологічних підходів до використання культурологічного підходу у вивченні лексики. Зокрема, ураховано важливі аспекти вивчення лексики, насамперед культурні та історичні зв'язки, стилістичні особливості, етимологію та соціокультурний контекст.

2. Практична аплікація. Дослідження демонструє практичну цінність культурологічного підходу у формуванні мовленнєвих умінь та навичок, адже в ньому запропоновано конкретні методи та приклади використання поезій сучасних авторів для активного вивчення лексики, розширення словникового запасу та розвитку комунікативних навичок.

Теоретичне значення дослідження полягає в систематизації теоретичних питань із порушеної теми та удокладненні низки днфініцій.

Практичне значення одержаних результатів: результати дослідження можуть бути використані під час навчання за педагогічними спеціальностями, у процесі написання курсових та дипломних робіт та для подальшого дослідження проблеми використання культурологічного підходу до формування мовленнєвих умінь під час вивчення української мови в школі.

Апробація матеріалів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи апробовано на студентських конференціях: на III Міжнародній науково-практичній студентсько-учнівській конференції «Мовні виміри світу» (Житомир, 2023); Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (Умань, 2023); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 2023);

Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми дослідження української мови й методики її навчання в закладах загальної середньої та вищої освіти» (Полтава, 2023); V Всеукраїнських студентських наукових читаннях з нагоди 209-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка (Ізмаїл, 2023); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Слобожанська бесіда – 16. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності» (Полтава, 2024).

За матеріалами дипломної роботи опубліковано 3 статті: «Культурологічний підхід до формування мовленнєвих умінь та навичок під час вивчення теми «Іншомовні слова» в сучасній школі» (Житомир, 2023), «Інноваційний підхід до вивчення лексикології в сучасній школі» (Ужгород, 2023), «Культурологічний підхід до вивчення лексики іншомовного походження (на матеріалі сучасних поетичних текстів)» (Полтава, 2024).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, 7 підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаної літератури (62 позиції) та додатків. Загальний обсяг дослідження – 86 сторінок, основний текст уміщено на 71 сторінці.

ВИСНОВКИ

В основі сучасної освіти лежить компетентнісно орієнтоване навчання як обов'язкова умова розвитку особистості. Учні мають засвоїти не лише граматичні правила, а й розуміти, як вони застосовуються на практиці – це означає, що вони повинні бути здатні вибирати відповідну форму слова, уникати стилістичних помилок та володіти різними стилістичними рівнями мови. Важливо формувати в дітей національну свідомість через вивчення української мови, тому учні мають розуміти історію та культурні аспекти мови, її роль у формуванні національної ідентичності. Загалом мова є не лише інструментом спілкування, але й відображенням духовного світу особистості. Учні повинні розвивати свою мовну особистість, використовуючи мову для вираження своїх думок, почуттів, ідей та цінностей. Окрім граматичних аспектів, важливо навчати учнів правильної культури мовлення та інтонації, що допомагає уникати непорозумінь та покращує якість спілкування. Крім цього, треба говорити про розвиток комунікативних навичок: школярі повинні навчатися не лише писати та читати, а й уміти ефективно спілкуватися (розвивати вміння вести діалоги, аргументувати свої думки, слухати інших і взаємодіяти з ними).

Лексикологія відіграє дуже важливу роль у шкільній програмі з української мови для учнів 5 та 10 класів, особливо профільного рівня. Вивчення цього розділу допомагає здобувачам загальної середньої освіти розвинути словниковий запас, розуміння мови й покращити їхні мовні навички. Основні аспекти вивчення лексикології в цьому розділі програми містять:

– розширення словникового запасу, адже учні вивчають нові слова та їхні значення. Це допомагає їм бути більш обізнаними з різними поняттями та висловами, що розширює їхню комунікативну компетенцію;

– розширення знань про значення слів: учні вчаться розрізняти однозначні та багатозначні слова, що сприяє їхньому розвитку мовного мислення й аналітичних здібностей;

– ознайомлення зі словниками. Учні ознайомлюються з тлумачним словником, що допомагає розуміти й тлумачити значення слів, що вони опановують;

– вивчення лексичних груп. Учні вивчають різні лексичні групи слів, зокрема такі, як синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, що розширює їхнє розуміння мови та допомагає використовувати різні лексеми для вираження своїх думок і почуттів;

– правила написання слів іншомовного походження, розуміння їхнього значення тощо;

– вивчення активної та пасивної лексики. Учні вивчають слова, які активно використовують у мовленні, а також ті, які зазвичай менш уживані. Це допомагає їм розуміти текст більш повно та сформувати навички спілкування;

– ознайомлення з такими групами слів, як діалектні та професійні, сленг і просторічна лексика, розширює їхнє розуміння різних варіантів мови та сприяє культурній різноманітності.

Культурологічний підхід до формування мовленнєвих умінь та навичок – невід’ємна складова вивчення лексикології в шкільному курсі української мови. Цей підхід покладає акцент на те, що мова не лише інструмент спілкування, але й відображення культурного спадку народу. Під час вивчення лексикології учні повинні бути ознайомлені з культурними аспектами лексики, зі словами та висловами, які мають глибокий культурний зв’язок, відображають історію та традиції українського народу. Крім того, вивчення лексики – це ще й дослідження слів та висловів, пов’язаних із фольклором, літературою та мистецтвом. Учні мають дізнатися більше про культурні аспекти, пов’язані з цими словами, і як вони використані для вираження національної ідентичності та краси української мови.

Вивчення лексикології та формування мовленнєвих умінь і навичок в учнів завжди були важливими завданнями в шкільному курсі української мови. Проте культурологічний підхід, зокрема через використання поезії,

надає цьому процесу особливого колориту та значущості. Вірші, написані сучасними українськими поетами, зокрема такими, як О. Ірванець, С. Жадан, Л. Костенко, П. Коробчук, Ю. Іздрик, Н. Мілевська, О. Михед, А. Полежака, та ін., мають унікальну здатність передавати почуття, емоції та думки через красу мови. Під час аналізу поетичних текстів учні вивчають не лише окремі слова, але і їхні сполучення, що робить їх більш усвідомленими мовцями. Школярі розвивають словниковий запас, розрізняють однозначні та багатозначні слова, розуміють контекст та вміють виділяти пряме й переносне значення слів. Через образність поезії вони навчаються мислити творчо й виразно висловлювати свої думки. Крім того, поезія сприяє розвитку літературної грамотності та стилістичного чуття.

Використання сучасної поезії в процесі вивчення лексики іншомовного походження та антонімів, синонімів, паронімів, омонімів – важливий елемент навчання української мови. Сучасні автори у віршах часто використовують слова з інших мов або відображають різні значення слів через образність та метафори.

Учні, зокрема, вивчають антоніми та синоніми через аналіз сучасних поетичних текстів. Сучасні поети активно використовують ці мовні засоби для створення образів, тому аналіз віршів із такими елементами допомагає учням розуміти відмінність у вживанні слів та їхню роль у поетичному тексті.

Крім цього, використання сучасної поезії також допоможе у вивченні паронімів та омонімів. Поети часто «грають» зі значеннями слів, що допомагає учням розуміти їхню багатозначність та контекстуальне вживання. Загальна специфіка сучасної поезії, яка полягає в її експериментальності та виразності, робить її цікавим засобом для навчання мови та розвитку мовних навичок. Аналіз поезії сучасних авторів допомагає учням краще розуміти лексичні аспекти мови, розрізняти слова за їхніми значеннями та використовувати їх у різних контекстах.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні культурологічного підходу до формування мовленнєвих умінь і навичок на матеріалі сучасного художнього прозового дискурсу.

Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із *методики навчання української літератури* для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Навчально-науковий інститут філології та журналістики

Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Реєстраційний № _____

Дата реєстрації _____

**ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5–9 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Дипломна робота
здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності
014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
освітньої програми «Середня освіта
(Українська мова і література)»
42БД-СОукр групи
ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові

Науковий керівник
доцент, кандидат педагогічних наук

БАШМАНІВСЬКА Любов Андріївна

Рекомендовано до захисту
рішенням кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх
навчання

Протокол № _____ від « ____ » _____ 202_ р.

Завкафедри _____ Олена ЮРЧУК

(підпис)

Житомир – 202_

Дата захисту _____

**Результат
захисту**

Оцінка		
за університетською шкалою	за 100 бальною шкалою	За шкалою ЄКТС

Голова ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Члени ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Секретар ЕК

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	6
1.1. Принципи інтерактивного навчання та його відмінності від традиційних підходів	6
1.2. Характеристика основних методів і прийомів інтерактивного навчання	13
1.3. Переваги та недоліки інтерактивних методів	20
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У 5–9 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	25
2.1. Інтерактивні методи навчання як спосіб підвищення ефективності навчання української літератури	25
2.2. Вплив інтерактивних методів на успішність і мотивацію учнів	30
Висновки до розділу 2	35
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	37
3.1. Організація та проведення експерименту на уроках української літератури	37
3.2. Аналіз результатів експериментального дослідження	41
Висновки до розділу 3	57
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Актуальність теми. Використання інтерактивних методів у процесі навчання української літератури в 5–9 класах закладів загальної середньої освіти є очевидним, адже в умовах сучасного інформаційного суспільства традиційні підходи до навчання вже не відповідають вимогам часу, очікуванням учнів та Концепції НУШ, що активно впроваджується в освітній процес. Сьогоднішні школярі, які зростають у середовищі швидких технологічних змін, мають потребу в активному навчанні, що дає їм змогу не лише отримувати знання, а й формувати навички критичного мислення, комунікації та співпраці. Актуальність інтерактивних методів полягає в їх здатності перетворити пасивний навчальний процес на активну динамічну взаємодію між учнями та вчителем, що, своєю чергою, сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку особистості учня.

Дослідження, присвячені інтерактивним методам навчання, свідчать про позитивний вплив на мотивацію учнів, підвищення їхньої активності й залученості в навчальний процес, зокрема праці Л. Варзацької, Н. Васильєвої, О. Єльнікової, Н. Коломієць, С. Крамаренко, М. Пентилюк, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун, В. Приходько, О. Савченко, Г. Сиротенка, Н. Яремчук, Г. Токмань та інших, які наголошували на важливості інтерактивного навчання. Проте, незважаючи на численні праці науковців, залишається багато факторів, які не були вивчені глибоко. Наприклад, недостатньо досліджено, як саме інтерактивні методи можуть бути адаптовані до специфіки навчання української літератури, особливо в 5–9 класах, де учні перебувають у стадії активного формування своїх світоглядів і цінностей.

Об'єктом дослідження є процес вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах, **предметом** – інтерактивні методи, які використовуються в цьому процесі.

Мета дослідження – вивчення ефективності використання інтерактивних методів навчання української літератури в 5–9 класах закладів

загальної середньої освіти та визначення їх впливу на мотивацію та успішність учнів.

Аналіз наукових досліджень із цієї проблеми зумовлює формулювання **гіпотези** дослідження: рівень читацької активності та успішності учнів буде вищий завдяки впровадженню інтерактивних методів навчання, що розвивають критичне мислення, навички самостійної роботи, підвищують якість навчання та роблять процес засвоєння матеріалу більш усвідомленим і цікавим для учнів.

Завдання дослідження:

- проаналізувати теоретико-методичні основи використання інтерактивного навчання;
- з'ясувати відмінність інтерактивних методів від традиційних підходів;
- розкрити переваги та недоліки інтерактивних методів;
- дослідити інтерактивні методи як способи підвищення ефективності навчання української літератури;
- довести вплив інтерактивних методів на успішність і мотивацію учнів.

Для реалізації поставлених завдань використано такі загальнонаукові **методи**: теоретичні – аналіз літератури з теми дослідження, виявлення основних підходів до розв'язання означеної проблеми; емпіричні – педагогічні спостереження, бесіди з учнями та вчителями, анкетування, що сприяли визначенню стану досліджуваної проблеми, накресленню шляхів її розв'язання, довели ефективність використання інтерактивних методів на уроках української літератури.

Наукова новизна: уточнено сутність поняття «інтерактивні методи навчання», науково обґрунтовано використання інтерактивних методів у процесі навчання української літератури в 5–9 класах закладів загальної середньої освіти; проаналізовано й експериментально перевірено їх вплив на успішність і мотивацію учнів, активність під час уроків.

Теоретичне й практичне значення. Робота демонструє цінність інтерактивного навчання на уроках української літератури, де завдяки залученню до обговорень і групової роботи учні краще засвоюють матеріал, розвиваючи емоційне та інтелектуальне сприйняття літературних творів. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані вчителями-словесниками та здобувачами вищої освіти під час педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дипломної роботи викладені автором у публікації «Інтерактивні методи як засіб підвищення мотивації до вивчення української літератури» (Полілог: наук.-публіц. збірн. Житомир: «Полісся», 2024. Вип. 12.). Окрім того, робота посіла I місце на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузей знань і спеціальностей у 2024/2025 навчальному році (зі спеціальності «Українська мова, література (з методикою їх викладання)» («Методика викладання філологічних дисциплін»)).

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури (60 найменувань). Загальний обсяг роботи – 89 сторінок.

ВИСНОВКИ

Дипломна робота присвячена важливій темі інтерактивного навчання на уроках української літератури, особливо в контексті сучасних освітніх вимог і концепції Нової української школи.

Досліджено, що інтерактивні методи навчання – це сучасні підходи до освіти, які базуються на активній участі учнів у процесі навчання, їхній взаємодії з учителем та однокласниками, що створює навчальне середовище, орієнтоване на дослідження, критичне мислення та творчість. Відмінність інтерактивних методів від традиційних полягає в зміні підходу до передачі знань: замість одноманітного подання матеріалу, де учень є переважно слухачем, інтерактивні методи сприяють залученню кожного учасника до обговорення, експерименту чи спільного пошуку відповідей. У традиційній освіті вчитель переважно викладає знання через лекцію або пояснення, а учень пасивно отримує цю інформацію. Інтерактивні ж методи відрізняються тим, що вони спонукають учнів діяти, дискутувати, аналізувати, співпрацювати, що робить навчання більш живим і цікавим.

Підкреслено, що переваги інтерактивних методів навчання полягають у їх здатності активно залучати учнів у навчальний процес, сприяти розвитку комунікативних навичок, формувати критичне мислення та підвищувати їхню зацікавленість у предметі. Такі методи дають змогу учням брати на себе відповідальність за власне навчання, що стимулює їх до саморозвитку. Однак інтерактивні методи мають і свої недоліки: вони потребують більше часу на підготовку й проведення, іноді потребують додаткових ресурсів або спеціальних умов, а також потребують від учителя високого рівня професіоналізму та вміння ефективно керувати класом, щоб забезпечити дисципліну й продуктивність занять.

Виокремлено серед основних методів інтерактивного навчання дискусію, роботу в парах і групах, рольові ігри, «мозковий штурм» та метод проєктів. Дискусія дає змогу учням висловлювати свої думки, обґрунтовувати

позицію, слухати та аналізувати аргументи інших. Робота в парах і групах розвиває навички співпраці, взаємодопомоги, а також дає змогу вирішувати завдання разом, розподіляючи обов'язки. Рольові ігри є ефективним методом, що допомагає учням розуміти психологію персонажів, краще засвоювати теми через відчуття причетності до певних подій. «Мозковий штурм» стимулює творче мислення, уможлиблює генерування ідей без критики, а потім їх аналіз. Метод проєктів спрямований на виконання завдань, які потребують дослідження й дають учням змогу застосувати отримані знання на практиці, що є особливо важливим для глибшого засвоєння матеріалу.

Наголошено на тому, що інтерактивні методи вважають ефективними засобами підвищення якості навчання української літератури, оскільки вони сприяють емоційній та інтелектуальній залученості учнів. Через інтерактивні методи можна донести до учнів важливі теми, наприклад, національну ідентичність, соціальні питання, літературну цінність творів, що викликає в них інтерес і бажання дізнатися більше. Важливим фактором є те, що інтерактивні методи уможлиблюють створення атмосфери довіри та відкритого спілкування на уроках літератури, що позитивно впливає на ставлення учнів до предмета та стимулює їх до самовираження й роздумів над прочитаним.

Доведено, що вплив інтерактивних методів на успішність і мотивацію учнів є значним, адже вони активізують пізнавальну діяльність, підвищують зацікавленість і стимулюють досягати високих результатів. Учні демонструють краще розуміння матеріалу, більш упевнено відповідають на запитання, більше зацікавлені у вивченні предмета й зберігають стійку мотивацію до навчання навіть поза класом. Інтерактивні методи роблять процес навчання більш гнучким та адаптивним до індивідуальних потреб учнів, що позитивно впливає на їхній загальний рівень успішності та емоційне ставлення до навчання.

На основі проведеного експерименту в 9-х класах було виявлено підвищення рівня засвоєння знань та читацької активності в класах, де

впроваджувалися інтерактивні методи, порівняно з традиційними підходами. У процесі педагогічного експерименту підтверджено гіпотезу дослідження: рівень читацької активності та успішності учнів 9–Б класу вищий, ніж в учнів 9–В класу через упровадження інтерактивних методів навчання. Завдяки інтерактивним методам учні розвивають критичне мислення, навички співпраці та комунікації, що відповідає потребам сучасного суспільства. Інтерактивні підходи сприяють формуванню навичок самостійного мислення, аналізу та співпраці, що підвищує якість навчання й робить процес засвоєння матеріалу більш усвідомленим і цікавим для учнів.

Ця робота демонструє цінність інтерактивного навчання на уроках української літератури, де завдяки залученню до обговорень і групової роботи учні краще засвоюють матеріал, розвиваючи емоційне та інтелектуальне сприйняття літературних творів.

Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із *методики навчання української мови* для другого (магістерського) рівня вищої освіти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Навчально-науковий інститут філології та журналістики

Кафедра української мови та методики її навчання

Реєстраційний № _____

Дата реєстрації _____

**АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності 014.01 Середня
освіта (Українська мова і література)
освітньої програми Середня освіта
(Українська мова і література, англійська
мова в закладах освіти)
23 Мд-СОукр групи

ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові

Науковий керівник:
доцент, кандидат філологічних наук
ГРИМАШЕВИЧ Галина Іванівна

Рекомендовано до захисту

рішенням кафедри української мови та методики її навчання

Протокол № _____ від «___» _____ 202_ р.

Завкафедри _____ Галина ГРИМАШЕВИЧ

Житомир – 202_

Дата захисту _____

Оцінка за національною шкалою	Кількість балів за 100 бальною шкалою	ECTS

Результат захисту

Голова ЕК

_____ (підпис)

_____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Члени ЕК

_____ (підпис)

_____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Секретар ЕК

_____ (підпис)

_____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	8
1.1. Пізнавальний інтерес як основа розвитку пізнавальної самостійності учнів	8
1.2. Особливості формування пізнавального інтересу, творча активність учнів	19
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК ЧАСТИНА МОВОЗНАВЧОЇ СИСТЕМИ	35
2.1. Теоретичні засади вивчення лексикології	35
2.2. Методичний аспект дослідження лексикології	47
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ЛЕКСИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ	60
3.1. Зміст та організація експериментального дослідження	60
3.2. Дослідна перевірка навчальної роботи	65
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	79
ДОДАТОК А. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 6 КЛАСУ «ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ»	85
ДОДАТОК Б. КОНСПЕКТ УРОКУ № 1 ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ НА ТЕМУ: «ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКІ СЛОВА ТА СЛОВА ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ»	89

ДОДАТОК В. КОНСПЕКТ УРОКУ № 2 ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ НА ТЕМУ: «ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ЗАСТАРІЛІ СЛОВА»	93
---	----

ВСТУП

Модернізація сучасної школи покликана забезпечити учневі успішність у навчально-виховній діяльності, його особистісний розвиток. Одним із критеріїв ефективності педагогічного процесу є стійкий пізнавальний інтерес школярів. Формування пізнавального інтересу досить точно можемо назвати однією з домінантних проблем сучасного закладу освіти. Її актуальність зумовлена власне навчальною діяльністю, оновленням внутрішнього змісту навчання, формуванням у здобувачів прийомів самостійного навчання.

Пізнавальна діяльність, на думку вчених-методистів, не виростає випадково з потреб суспільства й не має характеру набутої, а досить специфічно розвивається та формується. Перед закладами освіти стоїть завдання – сформувати пізнавальний інтерес, починаючи з початкової стадії, оскільки саме там виявляються здібності та нахили дитини, формуються її естетичні та моральні переконання й потреби в певних знаннях та видах діяльності. Із введенням у дидактику принципу позитивної мотивації та сприятливого емоційного клімату навчання виникає потреба, на думку В. Загвязинського, у стимулюванні внутрішніх мотивів навчання. Вивчаючи процес формування пізнавального інтересу – «онтогенез», Н. Морозова підкреслила його складність та включеність до загальної лінії виховання й розвитку школярів. Науковиця розглядає способи формування пізнавального інтересу в навчальному процесі. Навчальна діяльність створює широкі можливості для становлення та розвитку психічних якостей особистості як основи його здібностей та інтересів. Формування навчальної діяльності – одне з найважливіших завдань школи, тому створює сприятливі передумови для формування внутрішньої мотивації учня через підвищення його пізнавальної активності.

Уведення нових освітніх стандартів у школах неминує підвищує соціально-психологічну значимість процесу формування пізнавальної активності, оскільки загальні стандарти середньої освіти передбачають

розробку моделей уроків, які гарантують досягнення поставлених цілей. Проте таке формування пізнавальної діяльності, яке сформувалося на сучасному етапі, недостатнє, оскільки важливим є запровадження в освітній процес модерних технологій і методичних матеріалів, адже освіта в сучасних умовах неспроможна повністю ефективно схарактеризувати розвиток пізнавальної діяльності школярів.

Аналіз педагогічного досвіду вчителів свідчить, що з формуванням у дітей інтересу до пізнання чогось нового, розвитку їхніх творчих здібностей вони відчують певні складнощі. Водночас наявні нині в психолого-педагогічній, методичній літературі рекомендації з розвитку пізнавальної діяльності учнів не використовують у практиці роботи вчителів чи їх застосування має ситуативний, епізодичний характер.

Усунення цих протиріч потребує зміни технології організації процесу розвитку пізнавального інтересу. За такої постановки проблеми особливо важливою є наявність творчого початку пізнавальної діяльності учнів під час вивчення лінгвістичного матеріалу, зокрема лексикології в курсі української мови загальноосвітньої школи. В українській методиці цим питанням присвячені праці О. Біляєва, О. Горошкіної, М. Греб, Л. Лисиченко, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Л. Попової, Л. Скуратівського та інших учених. Однак питання потребує перегляду з погляду сучасних методичних вимог до викладання лексикології.

Усе сказане зумовило вибір теми дослідження – «Активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення лексикології».

Об'єктом дослідження є розвиток пізнавальної діяльності учнів.

Предмет дослідження – педагогічні умови вивчення лексикології для розвитку пізнавальної діяльності учнів.

Гіпотеза дослідження: активізація пізнавальної діяльності шестикласників на уроках лексикології можлива за умови використання спеціально розробленої системи завдань та експериментальної її перевірки.

Мета дослідження – виявити та науково обґрунтувати оптимальні шляхи розвитку пізнавальної діяльності учнів під час вивчення лексикології.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) вивчити та проаналізувати наявні психолого-педагогічні дослідження з проблем пізнавального інтересу;
- 2) визначити структурні компоненти творчої пізнавальної діяльності як оптимальної форми організації навчального процесу учня, що забезпечує розвиток пізнавальних інтересів;
- 3) розглянути теоретичні засади лексикології;
- 4) простежити методичний аспект вивчення лексикології;
- 5) проаналізувати зміст й організацію експериментального дослідження;
- 6) здійснити дослідну перевірку навчальної роботи.

Методологічною основою дослідження є вчення про особистість як об'єкт та суб'єкт виховання та навчання; про активний початок особистості в системі суспільних відносин; теорія особистісного та діяльнісного підходу до навчання й виховання; класичні та сучасні положення психолого-педагогічної науки про розвиток дитини; теорія гри та ігрової діяльності; ідея цілісного підходу до вивчення мотиваційної сфери особистості учня; висновки психологів та педагогів щодо проблеми розвитку пізнавального інтересу учнів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому:

-обґрунтовано, що теоретико-методологічну основу активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках лексикології забезпечує методологічна багаторівневість та психологічний аналіз складових процесу діяльності в структурному взаємозв'язку та єдності;

-розроблено методику активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках лексикології з науковим обґрунтуванням педагогічних умов успішної реалізації.

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні та систематизації теоретичного доробку дослідників у царині вивчення пізнавальної діяльності школярів.

Практичне значення дослідження полягає в розробці змісту творчої пізнавальної діяльності учнів, у складанні методичних рекомендацій щодо організації їхньої творчої пізнавальної діяльності в процесі вивчення лексикології та розробці уроків.

Апробація матеріалів дослідження. Результати експериментальної роботи розглянуто на засіданні кафедри української мови та методики її навчання. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано статтю «Активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення лексикології» в збірнику статей «Мовні виміри світу: матеріали II Міжнародної науково-практичної студентсько-учнівської конференції (21 квітня 2024 р., м. Житомир)» / за заг. ред. Г. І. Гримашевич. Відп. за випуск В. М. Титаренко, Л. В. Яшук. Житомир, 2024. С. 45–48).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та додатків. Список використаних джерел – 79 позицій. Загальний обсяг роботи – 101 сторінка. Основний текст дослідження вміщено на 78 сторінках.

ВИСНОВКИ

У сучасних школах зростає потреба в розвитку пізнавального інтересу, однак на початковому етапі навчання вона не отримує достатнього задоволення, тому що в педагогічній практиці досі спостерігаємо переважання прямого педагогічного впливу, що не дає змоги повною мірою інтенсифікувати процеси саморозвитку учнів. Недостатній рівень оволодіння базовими знаннями, уміннями та навичками (основи функціональної грамотності) ускладнює перехід пізнавального інтересу учнів з рівня потреби у враженнях на рівень стійкого прагнення до пізнання, що характеризується творчо-продуктивною діяльністю. Усе це призводить до гальмування розвитку особистості.

Проведене дослідження дає підстави вивчити проблему розвитку пізнавального інтересу з різних аспектів. Педагогічна теорія та практика мають значну кількість методичних матеріалів із цієї проблеми, що розкривають численні підходи безпосереднього вирішення. Ураховуючи досвід попередніх дослідників й адаптуючи його до модернізації освіти, ми теоретично обґрунтували й експериментально перевірили підхід до вирішення проблеми розвитку пізнавального інтересу школярів у процесі вивчення лексикології.

Одним із важливих аспектів у вирішенні проблеми розвитку пізнавального інтересу в навчальній діяльності вважаємо створення на первинному ступені навчання сприятливих умов для ефективного розвитку його показників освітнього процесу: пізнавальної самостійності, пізнавальної активності та пізнавальної діяльності. Доведено, що розвиток має багаторівневий характер та здійснюється в контексті особистісно орієнтованого навчання з поступовим збільшенням відсотка опосередкованого впливу педагога.

Допускаємо, що успішність вирішення проблеми, яка є об'єктом дослідження, зумовлена основою функціональної грамотності. Ретельне

відпрацювання конкретних знань, умінь і навичок на ініціювальному етапі розвитку пізнавального інтересу дає школярам змогу опанувати теоретичну й прагматичну базу для самостійного задоволення пізнавальних потреб, здійснення пошукової діяльності на творчо-продуктивному рівні, що сприяє розвитку найвищого рівня пізнавального інтересу.

Лексикологія вивчає типи слів за семантикою, приміром, такі семантичні особливості лексем, як однозначність / багатозначність, досліджує структуру полісемічних слів, виявляє типи їхніх значень, шляхи змін та розвитку первинних і вторинних значень.

Особливості структури словникового складу полягають у двох вимірах. По-перше, формується система відносин між словами, тобто яким способом слова можуть бути пов'язані між собою, що буде спільністю груп слів, які входять до системи. По-друге, лексика класифікується за різними критеріями: за сферою вживання; за належністю до стилю; походженням; з погляду пасивного та активного складу.

З лексикологією тісно пов'язані такі лінгвістичні дисципліни, як лексикографія, переклад, лінгвопедагогіка, культура мови; її дані використовуються у психолінгвістиці, нейролінгвістиці, соціолінгвістиці.

Отже, внутрішню сторону лексеми вивчають у різних розділах мовознавства: зовнішнє значення слова та семантика – у семасіології, несемантичні характеристики, специфіка, особливості, що стосуються конкретного значення слова, – у стилістиці, граматиці (морфології та синтаксисі), словотворі та морфеміці, ономастиці та топоніміці, фразеології, термінології, історичній лексикології та етимології, порівняльній лексикології.

Ретельне відпрацювання конкретних знань, умінь і навичок на первинному етапі розвитку пізнавальної діяльності дає 6-класникам змогу опанувати теоретичні й практичні базові знання для самостійного задоволення пізнавальних потреб, а отже, і розвитку пізнавального інтересу.

Результати теоретико-експериментального дослідження підтвердили висунуту гіпотезу й дають підстави зробити низку узагальнень та висновків.

У сучасних умовах навчання зростає значущість проблеми розвитку пізнавальної діяльності. Її актуальність зумовлена якісно новими вимогами, що висуваються до змісту освіти у суспільстві.

Розгляд поняття «пізнавальна діяльність» у педагогіці здійснюють із різних позицій. Відповідно до загальноприйнятого визначення, пізнавальна діяльність – це вибіркова спрямованість особистості, звернена до пізнання наукової предметної галузі (у школі – навчальної, у нашому випадку – до предмета лексикологія), до предметної сторони (змісту), а також до процесу діяльності; така спрямованість характеризується тенденцією заглиблюватися в сутність пізнавального процесу та поширюватися на інші наукові предметні галузі.

Показники розвитку пізнавальної діяльності учнів: пізнавальна самостійність, пізнавальна активність та пізнавальна діяльність. При цьому навчання доповнюється такими характеристиками, як рівні виконання творчих та нестандартних завдань.

Розвиток пізнавального інтересу учнів визначаємо опорою на основи функціональної грамотності. Це забезпечує більш гнучкий перехід учнів на рівень творчо-продуктивної діяльності, що супроводжується стійким прагненням до пізнання (теоретичний інтерес).

Етапи розвитку пізнавального інтересу учнів: потреба у враженнях (цікавість), активний пошук предмета чи явища (допитливість), стійке прагнення пізнання (теоретичний інтерес). Етапи розвитку пізнавального інтересу можуть бути співвіднесені до рівня навчальної діяльності відповідно: репродуктивна, реконструктивна, творчо-пошукова.

Упровадження в процес навчання розробленої педагогічної моделі розвитку пізнавальної діяльності учнів, особливістю якої є багатовимірність показників, відповідних рівням пізнавального інтересу, дало позитивні результати. Ефективності її функціонування сприяв комплекс педагогічних умов, які забезпечуються збільшенням частки опосередкованого педагогічного впливу: а) централізація позиції учнів у процесі освітньої

взаємодії з навколишнім світом; б) максимальне використання можливих для 6 класу джерел пізнавальної інформації; в) залучення учнів до активної пізнавальної діяльності.

Запровадження педагогічної моделі дало змогу як кількісно, так і якісно підвищити рівень розвитку пізнавального інтересу учнів. Опанування навчальним матеріалом стало доступнішим, що уможливило формування адекватних для 6 класу вмінб, пов'язаних зі здійсненням, організацією та плануванням навчальної діяльності; з'явилися усвідомлення та цілеспрямованість у навчанні, потреба у взаємозбагаченні новими знаннями та способами діяльності, у поглибленні процесів пізнання, самостійному пошуку закономірностей та істин. Значніші позитивні зміни відбулися в третій експериментальній групі, що підтвердило висунуті припущення.

Проведене дослідження показало загальнодидактичну важливість застосування результатів. Подальше дослідження може бути продовжено за такими напрямками: розвиток пізнавальної діяльності в культурологічному аспекті навчальних дисциплін, відпрацювання наступності цієї проблеми в старшій ланці школи, розробка системних діагностик.

Зразки оформлення кваліфікаційних (дипломних) робіт із *методики навчання української літератури* для другого (магістерського) рівня вищої освіти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
 Навчально-науковий інститут філології та журналістики
 Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Реєстраційний № _____

Дата реєстрації _____

**ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ З
 УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10–11 КЛАСАХ**

**Кваліфікаційна робота
 здобувача вищої освіти**

другого (магістерського) рівня вищої освіти
 спеціальності 014 Середня освіта
 предметної спеціальності 014.01 Середня
 освіта (Українська мова і література)
 освітньої програми Середня освіта
 (Українська мова і література, англійська
 мова в закладах освіти)

22Мд-СОукр групи

ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

БАШМАНІВСЬКА Любов Андріївна

Рекомендовано до захисту

рішенням кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Протокол № _____ від « ___ » _____ 202_ р.

Завкафедри _____ Олена ЮРЧУК

(підпис)

Житомир – 202_

Дата захисту _____

**Результат
захисту**

Оцінка		
за університетською шкалою	за 100 бальною шкалою	ЄКТС

Голова ЕК _____

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Члени ЕК _____

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Секретар ЕК _____

(підпис)

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10–11 КЛАСАХ	8
1.1. Позакласна робота з української літератури, її види та функції	8
1.2. Позакласні заходи як засіб активізації пізнавальної діяльності старшокласників	13
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10–11 КЛАСАХ	22
2.1. Методичне забезпечення організації позакласної роботи з української літератури в старшій школі	22
2.2. Рівні та критерії оцінювання ефективності позакласних заходів з української літератури	27
Висновки до розділу 2	37
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМ І МЕТОДІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10–11 КЛАСАХ	39
3.1. Організація та етапи експериментального дослідження	39
3.2. Розробка форм і методів організації позакласних заходів з української літератури в 10–11 класах	50
3.3. Аналіз ефективності проведеної роботи	59
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	77
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до Концепції літературної освіти, Концепції «Нова українська школа», Стандарту базової середньої освіти перед сучасним учителем-словесником стоять важливі завдання: розвиток допитливості учня, виховання любові до знань, підвищення інтересу до пізнавальної діяльності в процесі вивчення української літератури. Учителі вирішують ці завдання не лише на уроках, а й під час організації позакласної роботи, мета якої спрямована на розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості учня.

Нині розроблено безліч різних форм і методів організації позакласної та позашкільної роботи, які успішно впроваджують у навчання, ураховуючи вікові особливості, інтереси, смаки, уміння та здібності учнів 10–11 класів.

Найефективніше навчання реалізується в процесі проблемно-пошукової, творчої або ж практичної діяльності з використанням позакласних форм роботи. Практика свідчить, що в позакласній роботі закладено цінний потенціал для розвитку творчої особистості, яка має критичне мислення в різних видах літературної діяльності. Використання вчителем ефективних форм і методів організації позакласних заходів стимулює емоційну сферу старшокласників, їхню літературно-мовну творчість, нешаблонність мислення, формує інтерес до здобуття нових знань, бажання працювати, навчитися користуватися різними джерелами інформації.

Доцільно використані форми та методи організації позакласної роботи на уроках літератури в старших класах є засобом підвищення рівня літературної освіти, читацької культури учнів, сприяють формуванню естетичних смаків, життєвих орієнтирів, моральних та громадянських почуттів, переконань та ідеалів.

Проблеми організації позакласних заходів з української літератури в старшій школі порушували такі науковці, як Н. Волошина, Н. Дроботко, Н. Логвіненко, Л. Мірошніченко, Г. Токмань, І. Тригуб, Т. Шкандевич та ін.

Ефективні форми проведення позакласних заходів з української літератури в контексті особливостей розвитку учнів старшої школи розглядали І. Воротникова, І. Ковальчук, О. Когут, І. Корицька, І. Підлісна, Л. Мірошніченко, О. Пехота, Г. Радецька, Т. Шкандевич.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз проведення позакласної роботи в 10–11 класах; розробити методику організації позакласних заходів з української літератури.

Для досягнення цієї мети було визначено такі основні **завдання**:

1. Проаналізувати зміст поняття «позакласна робота», виокремити її види та функції.
2. Окреслити методичне забезпечення позакласної роботи на уроках літератури в 10–11 класах.
3. Означити критерії оцінювання ефективності проведення позакласних заходів з української літератури в старших класах та здійснити відповідну діагностику.
4. Розробити експериментальну методику використання ефективних форм і методів у процесі організації позакласних заходів з української літератури та перевірити її ефективність.

Об’єкт дослідження – позакласна робота з української літератури в 10–11 класах.

Предмет дослідження – ефективні форми і методи в процесі організації позакласних заходів з української літератури в старших класах.

Методи дослідження. У роботі було використано теоретичні та емпіричні методи: теоретичні – аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з теми дослідження; емпіричні – спостереження за позакласними заходами з української літератури та аналіз їх проведення; вивчення й узагальнення досвіду вчителів-словесників; педагогічний експеримент.

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні сутності таких понять: «позакласна робота», «форми і методи організації позакласної

роботи», «потенціал позакласних заходів в освітньому процесі старшої школи на уроках української літератури»; у визначенні психолого-педагогічних аспектів організації позакласної роботи з української літератури за використання ефективних форм і методів; у розширенні поглядів на проблему використання ефективних форм та методів організації позакласних заходів з української літератури в 10–11 класах.

Теоретичне та практичне значення: матеріали дослідження можуть бути використані здобувачами вищої освіти та вчителями-словесниками під час проведення позакласної та позашкільної роботи з української літератури в 10–11 класах і для подальших наукових розвідок із проблеми використання ефективних форм і методів організації позакласних заходів на уроках української літератури.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи викладені автором під час виступу на регіональній студентській конференції з теоретичних, історико-літературних і методичних питань «Науково-методичний полілог – 25» та в публікації «Позакласна робота з української літератури в старшій школі, її види та функції» (Полілог: наук.-публіц. збірн. Житомир: «Полісся», 2024. Вип. 12.).

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг роботи – 97 сторінок друкованого тексту. Основний текст – 76 сторінок.

ВИСНОВКИ

Вирішені завдання дослідження є підставою для формулювання таких висновків:

1. Проаналізовано зміст поняття «позакласна робота», окреслено її види та функції. Визначено, що позакласна робота з української літератури в старшій школі реалізується через індивідуальну (написання робіт науково-дослідницького спрямування; збирання фольклору для музею; аматорські виступи; демонстрація ілюстрованих альбомів), групову (гуртки та секції, на яких відбувається колективне читання й обговорення книг, проведення диспутів, вікторин, перегляд екранізацій творів, літературних телепередач з подальшим їх обговоренням, виготовлення наочних посібників) та масову форми (літературні вечори, читацькі конференції, олімпіади, фольклорні свята, інтелектуально-ігрові шоу, походи та поїздки літературними місцями, фольклорно-краєзнавчі експедиції).

Зазначено, що позакласна робота є невід'ємною частиною освітнього процесу з української літератури. Її мета спрямована на підвищення культурного рівня учнів, розвиток здібностей, розширення літературознавчого світогляду, а також на поглиблення знань, набуття корисних навичок, організацію дозвілля й інтелектуальну діяльність. Позакласна робота орієнтована на здатність учнів самостійно здобувати знання, використовувати їх на практиці.

Підкреслено, що позакласна робота виконує такі функції, як: підвищення інтересу учнів до літератури; надання допомоги в процесі підготовки до уроків; сприяння глибшому розумінню твору, що вивчається; розвиток творчого мислення; розширення світогляду учнів тощо.

Окреслено потенціал позакласних заходів як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів 10–11 класів. Роль позакласної роботи в процесі активізації пізнавальної діяльності старшокласників постійно зростає, оскільки сприяє широкому застосуванню теоретичних знань у житті, на

практиці; формує літературні смаки та інтереси. Упровадження поглибленого підходу до вивчення літератури за допомогою різних форм позакласної роботи розвиває творчі здібності учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, інтерес до поповнення знань, бажання працювати, навчає учнів користуватися різними джерелами інформації.

З'ясовано, що, відповідно до особливостей вікового розвитку особистості в 10–11 класах, позакласна робота з літератури повинна пов'язуватися з діяльністю в певному колективі, спільною роботою для пізнання учнями цінності власної праці та праці своїх однолітків, навчає учнів дисциплінованості, взаємодопомоги, передбачаючи такі форми проведення, як: літературні КВК, вечори літературної творчості, виховні заходи, проєктну діяльність. Засобами реалізації позакласної роботи з літератури в старших класах варто вважати інтерактивне навчання, використання інтернет-ресурсів тощо.

2. Окреслено методичне забезпечення позакласної роботи на уроках літератури в 10–11 класах. Методичне забезпечення організації позакласних заходів на уроках української літератури в старшій школі варто розглядати як сукупність шляхів, методів та засобів, за використання яких найбільш доцільно реалізувати зміст, мету й завдання позакласної роботи. Методичне забезпечення представлене законодавчими й нормативними актами, методичними посібниками, підручниками, інформаційно-комунікаційними технологіями, використанням відповідних форм, методів та прийомів організації позакласної роботи з української літератури.

3. Означено етапи, рівні, критерії оцінювання ефективності використання форм і методів організації позакласних заходів на уроках української літератури. До етапів були віднесені: констатувальний, формувальний та контрольний. Критерії оцінювання були такими, як: гностичний, емоційно-мотиваційний та операційний (практичний) критерії. Результати первинної діагностики стали свідченням того, що методика організації позакласних заходів на уроках української літератури в старшій

школі є недостатньо ефективною. Через це на формувальному етапі ми розробили методику використання ефективних форм і методів організації позакласних заходів на уроках української літератури в старшій школі.

4. Розроблено методику організації та проведення позакласних заходів з української літератури та перевірено її ефективність. Пропонована методика передбачала організацію конкурсів, олімпіад, літературних вечорів, створення ситуацій успіху, щоб зацікавлювати школярів своїм предметом за допомогою позакласних заходів, предметних тижнів, індивідуальних випереджувальних завдань; систематично використовувалися принципи індивідуалізації та диференціації в навчанні, інтерактивні методи й прийоми; формувалися вміння застосовувати інформаційні технології в різних видах творчої діяльності. Активізувати пізнавальний інтерес, творчий потенціал учнів у процесі позакласної роботи допомагали домашні завдання творчого характеру: складання мініпроектів, кросвордів, казок, синквейнів, загадок, віршів, тестів тощо.

Кількісний і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту дає підстави для висновку про методичну доцільність розробленої та апробованої нами методики (використання ефективних форм та методів організації позакласної роботи з української літератури в 10–11 класах), адже показники ЕГ, де була апробована методика, зазнали позитивних змін (у середньому – на 10%).

Проведене дослідження не вичерпує своєї значущості та дає підстави для подальших наукових розвідок із проблеми використання ефективних форм і методів організації позакласних заходів на уроках української літератури в старшій школі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бирюк О. В., Лілік О. О., Стеченко Т. О. Методика написання магістерської роботи в контексті професійної підготовки вчителів англійської мови та зарубіжної літератури: навч.-метод. посібн. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2024. 92 с.
2. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Текст] (ГОСТ 7.1–2003, IDT) : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. На заміну ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82. Чин. 2007-07-01. Київ: Держспоживстандарт України, 2007. 47 с. (Національний стандарт України).
3. Горофянюк І. В. Курсова та кваліфікаційна робота з проблем лінгвістичного краєзнавства: навчальний посібник для здобувачів закладів вищої освіти. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 166 с.
4. Довідник здобувача наукового ступеня: зб. нормат. док. та інформ. матеріалів з питань атестації наук. кадрів вищ. кваліфікації. 3-тє вид., виправл. та доп. / Упоряд. Ю. І. Цеков; за ред. Р. В. Бойка. Київ: Толока, 2006. 72 с.
5. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2015. Чин. 2016-07-01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. (Національний стандарт України).
6. Кодекс академічної доброчесності Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2019. URL: <https://zu.edu.ua/offic/kodeks.pdf>
7. Курсові та кваліфікаційні роботи з курсу «Методика навчання української літератури»: навч.-метод. посіб. / Упоряд. Пархета Л. П. Умань: Візаві, 2020. 102 с.
8. Лілік О. О., Сазонова О. В., Ольховик М. В., Городнича Л. В., Грицик Н. В. Кваліфікаційні роботи в системі професійної підготовки учителів української мови і літератури, учителів англійської мови: навч.-метод. посіб. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2024. 116 с.

9. Магістерська робота: основні вимоги до написання та оформлення [методичні рекомендації]. Укладачі: Гальчук О. В., Бітківська Г. В. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. 33 с.

10. Методичні вказівки до написання курсових і дипломних робіт з методики навчання української мови / Укладачі: Шевцова Л. С., Кучерук О. А. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2024. 91 с.

11. Методичні вказівки до підготовки та захисту бакалаврських і магістерських робіт освітніми програмами «Українська мова та література» та «Літературна творчість» / Уклад.: Бровко О. О., Вінтонів М. О., Луцюк М. В. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 88 с.

12. Методичні рекомендації для написання та захисту кваліфікаційної роботи магістра з сучасної української мови та методики викладання української мови для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література освітніх програм «Українська мова і література», «Українська мова і література. Англійська мова і література» / Укладачі: Вегеш А. І., Лавер О. В. Ужгород, 2024. 66 с.

13. Методичні рекомендації щодо написання магістерських робіт магістрантами (спеціальність: 011 Освітні, педагогічні науки) / Серія: «Магістратура/Magistrature» / уклад.: Т. О. Дороніна, О. С. Білоус, І. А. Волощук, В. В. Іванова, С. М. Щербина. Кривий Ріг: ФО-П Маринченко С. В., 2019. 52 с.

14. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах: методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець. Київ: УБА, 2016. 117 с.

15. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Житомир. 2025. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/13/ilmym5ta.pdf>

16. Освітньо-професійна програма «Українська мова і література, англійська мова в закладах освіти» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Житомир. 2025. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/op/211/magister/2025/>

17. Положення про кваліфікаційну (дипломну) роботу в Житомирському державному університеті імені Івана Франка. 2025. URL: https://zu.edu.ua/offic/pl_dyplomnu.pdf

18. Слоньовська О. В. Методичні рекомендації до написання курсової (магістерської, дипломної) роботи з методики викладання української літератури в закладах освіти різних рівнів акредитації. Івано-Франківськ, 2020. 41 с.

Орієнтовний зразок анотації кваліфікаційної (дипломної) роботи**АНОТАЦІЯ**

Шульга Н. В. Ефективні форми проведення позакласних заходів з української літератури в 10–11 класах: другий (магістерський) рівень вищої освіти: спеціальність 014 Середня освіта / предметна спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), освітня програма Українська мова і література, англійська мова в закладах освіти / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 202_. 97 с.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є позакласна робота з української літератури в 10–11 класах. Предметом – форми і методи в процесі організації позакласних заходів з української літератури. Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз проведення позакласної роботи в 10–11 класах; розробити методiku організації позакласних заходів з української літератури. Для досягнення цієї мети було визначено такі основні завдання: проаналізувати зміст поняття «позакласна робота», визначити її види та функції; окреслити методичне забезпечення позакласної роботи на уроках літератури в 10–11 класах; означити критерії оцінювання ефективності проведення позакласних заходів з української літератури в старших класах та провести відповідну діагностику; розробити експериментальну методiku використання ефективних форм і методів у процесі організації позакласних заходів з української літератури та перевірити її ефективність. Задля досягнення поставленої мети, а також виконання завдань було використано низку методів, як-от: аналіз, спостереження, вивчення, узагальнення, педагогічний експеримент. Наукова новизна дослідження полягає в уточненні сутності таких понять: «позакласна робота», «форми і методи організації позакласної роботи», «потенціал позакласних заходів в освітньому процесі старшої школи на уроках української літератури»; у визначенні психолого-

педагогічних аспектів організації позакласної роботи з української літератури за використання ефективних форм і методів; у розширенні поглядів на проблему використання форм та методів організації позакласних заходів з української літератури в 10–11 класах. Одержані результати дослідження будуть актуальними для подальших наукових розвідок із проблеми використання ефективних форм і методів організації позакласних заходів на уроках української літератури.

Ключові слова: індивідуальна форма роботи, масова форма роботи, навчально-методичне забезпечення, позакласна робота, позакласні заходи, проєкт, форми і методи організації позакласної роботи.

ANNOTATION

Shulha N. V. Effective Forms of Organizing Extracurricular Activities in Ukrainian Literature for Grades 10–11: second (master's) level of higher education, specialty 014 Secondary Education / subject specialty 014.01 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature), educational programme Ukrainian Language and Literature, English Language in Educational Institutions / Zhytomyr Ivan Franko State University. Zhytomyr, 202_. 97 p.

The object of this qualification research is the extracurricular work in Ukrainian literature conducted in grades 10–11. The subject of the study comprises the forms and methods used in organizing extracurricular activities in Ukrainian literature. The aim of the research is to carry out a comprehensive analysis of extracurricular activities in grades 10–11 and to develop a methodology for organizing extracurricular events in Ukrainian literature. To achieve this aim, the following key tasks were formulated: to analyse the concept of “extracurricular work”, to identify its types and functions; to outline methodological support for extracurricular activities in literature lessons in grades 10–11; to define criteria for evaluating the effectiveness of extracurricular activities in Ukrainian literature in upper secondary school and to conduct a corresponding diagnostic assessment; to design an experimental methodology for applying effective forms and methods in the organization of extracurricular activities in Ukrainian literature and to evaluate its effectiveness. To reach the stated aim and accomplish the research tasks, a range of methods was employed, including analysis, observation, study and generalization of scientific sources, and pedagogical experimentation. The scientific novelty of the research lies in clarifying the essence of the concepts «extracurricular work», «forms and methods of organizing extracurricular work», and «the potential of extracurricular activities in the educational process of upper secondary school in Ukrainian literature classes»; in identifying the psychological and pedagogical aspects of organizing extracurricular work in Ukrainian literature through the use of effective forms and methods; and in broadening perspectives on the problem of applying forms and methods of organizing extracurricular activities in Ukrainian

literature in grades 10–11. The findings of the study will be relevant for further scholarly investigations into the use of effective forms and methods for organizing extracurricular activities in Ukrainian literature lessons.

Keywords: individual form of work, mass form of work, instructional and methodological support, extracurricular work, extracurricular activities, project, forms and methods of organizing extracurricular work.

Орієнтовний зразок оформлення списку використаних джерел та літератури

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська література: підруч. для 6 класу загальн. серед. освіти. Київ: Грамота, 2023. 224 с.
2. Бабійчук Т. Буктрейлери як ефективний вид самостійної роботи студентів під час дистанційного навчання. *Українська мова і література*. 2022. № 1. С. 22.
3. Башманівська Л. А. Методика навчання української літератури: від теорії до практики: навч.-метод. посібник. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 148 с.
4. Гірняк С. П. Мовні особливості пастирських послань і морально-пасторальних праць Митрополита Андрея Шептицького. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія "Філологічні науки"*. 2014. № 76. С. 179–186.
5. Глушич В. В. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Шкільний курс української літератури та методика викладання» для студентів-філологів напряму підготовки «Українська мова та література». Харків. 2021. 36 с.
6. Городиловська Г. П. Українське словникарство: історія, теорія, практика: колективна монографія / Г. П. Городиловська, Г. В. Наконечна, О. Г. Литвин, С. З. Булик-Верхола, Л. В. Харчук. Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 208 с.
7. Денисюк О. Я., Титаренко Н. В. Ризики та виклики реформування загальної середньої освіти (НУШ). *Освітня аналітика України*. 2021. № 4 (15). С. 76–88.

8. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 22.10.2025).

9. Карач Н. Жанрово-стильова своєрідність прози Ірини Вільде в контексті української літератури 30-60-х років ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Тернопіль, 2021. 217 с.

10. Кушнерюк Ю. Р. Українська жіноча проза кінця ХХ століття: світоглядні моделі й особливості художнього стилю: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Дніпропетровск, 2008. 19 с.

11. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / упорядник Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. II. 670 с.

12. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика & Менеджмент інновацій: навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 504 с.

13. Модельні навчальні програми для 5–9 класів Нової української школи. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 22.10.2025).

14. Нова українська школа: стратегія розвитку особистості: збірник тез доповідей II Всеукр. студентської наук.-практ. конференції (15 лютого 2021 р., Мукачево) / За заг. ред. Г. В. Товканець. Мукачево: Вид-во МДУ, 2021. 171 с.

15. Освітні ресурси для підготовки до НМТ. URL: <https://www.education.ua/vstup/resources-for-nmt/> (дата звернення: 22.10.2025).

16. Освітньо-професійна педагогічна практика студентів у закладах загальної середньої освіти (рівень вищої освіти «бакалавр») навч. посібн. / Уклад.: Соловей М. І., Ніколаєва С. Ю., Кудіна В. В. та ін. [5-е вид. доповн.]. Київ: Ленвіт, 2020. 185 с.

17. Перфілова Н. Вивчаємо життєтворчість Ліни Костенко (7 клас); «Поезія – це завжди неповторність» (Сценарій позакласного заходу). *Дивослово*. 2020. № 2. С. 34–39.

18. Позакласна робота з української літератури: сценарії позакласних заходів та завдання літературних вікторин. Чернігів: ЧОІППО імені К. Д. Ушинського, 2021. 94 с.

19. Словник музичної термінології. Відтворення видання 1930 року. Київ, 2008. 135 с. URL: <http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/slovnyk-muzychnoi-terminolohii.pdf> (дата звернення: 25.08.2025).

20. Українська фольклористика: словник-довідник / уклад. і заг. ред. М. Чернопиский. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 448 с.

21. Фасоля А. М., Яценко Т. О., Уліщенко В. В. та ін. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. 240 с.

22. Яценко Т., Пахаренко В., Тригуб І., Слижук О. Література (українська та зарубіжна). Підручник інтегрованого курсу для 5 класу закл. загальн. серед. освіти (у 2-х частинах). Частина перша. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 240 с.

23. Юзич Ю. Хто і коли вигадав гасло «Слава Україні!». *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/10/4/153036/> (дата звернення: 14. 08. 2025).

**Зразки додатків до кваліфікаційної (дипломної) роботи з
української мови**

**ТЕМА: НАЗВИ ЇЖИ ТА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В ГОВІРЦІ
С. МЕЛЕНІ КОРОСТЕНСЬКОГО Р-НУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛ.**

**ДОДАТОК А
ІНДЕКС АНАЛІЗОВАНИХ НАЗВ**

\бабка

бала\бони

боришч к\вашани

боришч че"р\вони

боришч шчаў\л`ови

\бохан

бо"у\ханка

б\ринза

\булка

ва\реник`і

варе\ниці'

в`ед\м`ед`

ве"ре\шчун

в`ін`іг\р`ет

га\лушк`і

гарбу\зова \каша

гар\буз \печани

г\лиз`авиї

голу\би

го|рохова |йушка

гре|чаник'і

гу|рк'і

де"ру|ни

драг|л`є

жи'лу|ни

жур

зак|васка

|закиска

зап'е|канка

|зате"рка

ка|лач

кали|та

капус|н`ак

ка|пуста шат|кована

кар|топл`а ў луш|пайках

кар|топл`а ў мун|д`ірах

картон|л`аник'і

|каша

к|ваша

к'і|с`єл`

к'і|с`єл` мо|лочни

к'ісле молоко

'кіс`л`ак

|к'існут`

|к'іхлик'і

коўба|са

|коўб'ік

|коливо

коноп|л`ане"моло|ко

к|орж

коро|ваї

к|райч'ік

кроў|йанка

кукуруд|з`ани хл`ѣб

ку|л`ѣш

ку|ма

ку|мичка

`кусе"н`

ку|т`а

ле|м`ѣшка

л|окшина

л|масло

л|мас`л`анка

мама|лига

л|мандри'ка

млин|цѣ

мн`а|кишка

мн|а`со

мо|лозиво

моло|ко

мо|чан`ійѣ

мо|чалка

му|ка

на|л`існик`і

о|крайец

пам|пушк`і

пе|рекладка

пе|реп`ечка

пи`рог

при'с'н`ак

подвер\шешник

\понч\`ик`i

\пундик`i

\ражанка

\ри'бйаче хо\лодне"

рошжчи\н`ат`

ру\л`е

сал`у`i\сон

с`в`i\нина

сир

си\роватка

с\к`iба

с\к`iбка

с\малéц

сме"\тана

соло\нина

с\тудé"н

те\л`аче м\н`асо

тоў\кун

ук`i\сам`

у\ха

уч`i\н`ат`

хл\éб

хл\éб б`éли

хл\éб \жи`тн`i

хл\éб \чорни

холодец

хр`ён

шк\варка

ш\пундра з буракам'і

шу\лик'і

\йушка з гри'бам'і

\йушка хо\лодна

йаг\ли

ДОДАТОК Б

РЕЦЕПТИ ПРИГОТУВАННЯ СТАРОВИННИХ СТРАВ

бабка // обоб\рат` кар\топл`і / на\терти на д\робну тер\тушку // до\бав`іт` му\к`і, йаї\це, сол`і // все зме\шат` і запек\ти в п`еч`е // споживат` с:м`е\таної а\бо салом //

бала\бони // зам`есит` кру\те т`есто / добре вим`есит` сир з му\кої, до\ба`іт` йаї\це, сахару, т\рошк`і сол`і і соди // в`ікачат` к\ружел`ца і жар`іт` на о\лей`і // їести з медом / с\м`етаної //

боршч к\вашани // чер\вонийе бу\рак`і і ка\пусту на\р`езат` со\ломкой / зак\васит` в де\жци // у бу\рак`і / ка\пусту з ро\с:олом до\бав`іт` кар\топл`і і за\жар`іт` сви\н`ачим ж\сиром ж\часни\ком //

боршч чер\вони // спо\чатку одва\рїт` м\н`асо / до\бав`іть ка\пусту / бу\рак`і / кар\топл`у // зас\маж`іт` салом // пода\йучи` до с\толу заб`елит` см`е\таної // у пост зам`іс` м\н`аса дат` гри\би` і ква\сол`у / а\ зам`іс` сала / коноп\лане^u моло\ко //

боршч шчаў\л`ови // зва\рїт` м\н`асо / до\бав`іт` кар\топл`у / шча\вел` / ок\роп / зас\маж`іт` с\мал`цом // дайучи`ї до с\толу / ўкри`їшит` кру\тоз\варане йаї\це і заб`елит` сме\таної // у пост м\н`асо зам`енит` гри\бам`і //

ва\реник`і // пше\ничне\ борошно зам`есит` на во\д`е або си\ровац`і: і до густо\ти // розка\чат` ка\чалкой / по\резат` к\рушкої / л`епит` с\фаршом // ва\рїт` в ок\роп`і^u // їести га\рачи`ми`ї с:м`е\таної / о\л`ейої / маслом Л

медом // на|ч'інкої дл`а ва|реникоў може бут` сир / |йблока / кар|топл`а / ка|пуста / гри|биⁱ / |йагоди //

варе|ници // |т`есто зам`е|сит` так / |йак на ва|реник`і / але бес |фаршу // ва|р`ім` в ок|роп`і^u // |йести з |маслом / |салом //

вере|ш|чун // св`і|нач`іе реб|ринк`і |вимоч`ім` в бура|ковому |соку / подс|маж`ім` //

вед|мед` // гус|ти к`і|сел` з |йагод о|жини чи чор|ници на крох|мал`е //

в`ін`і|грет // одва|рит` бура|коў / кар|топл`і / |моркв`і / по|резат` |куб`ікам`і / до|бав`ім` гу|рк`і і ци|бул`у |куб`ікам`і / |вараної ква|сол`і / посо|лит` / зап|рав`ім` о|лейої //

га|лушк`і // зам`е|сит` |т`есто на во|д`е / до|бав`ім` |йа|це / сол` / |тонко роска|чат` / |винести на |сонце / подсу|шит` / скру|тит` / по|р`езат` / ва|р`ім` у во|д`е / моло|це^u // запраў|лат` о|лейої / |салом або |маслом / |мона і |медової си|тої //

голу|би // наоби`і|рат` лист|коў з к|вашаної ка|пуста / зро|б`ім` |фарш // |фаршом |може бут` |варана шио|н`ана або гре|чана |каша / |тоўчана кар|топл`а / зап|раўлана |салом і мн`ас|ним |фаршом або гри|бам`і з о|лейої //

гре|чанийе пам|пушк`і жчасни|ком // зам`е|сит` гр`е|чане |т`есто / дат` подої|ти / |викачат` |кул`ки / ва|рит` в кип|ят|ку // рос|терти ў ма|к`ітри часни|ком з о|лейої / вк|ласти ту|ди пам|пушк`і / посо|лит` і пода|ват` //

гарбу|зова |каша // об|чистит` гарбу|за / накри|шит` у |горшчик / за|лит` во|дої / пос|тав`ім` у п`йе|ч // коли звари|ця / пок|ласти шио|но //

пос'л'ї го\тоўност'ї посо\лит` // пода\ват` з моло\ком / \маслом / коноп\л`аної под\ливої //

гар\буз \п'ечани // роз\р'езат` гарбу\за по поло\вин'ї і зап'ек\ти у п'е\ч'е // спож'ї\ват` з \масом //

гур\к'ї // со\лонийе гур\к'ї накри\шит` кру\ж'ел\цам'ї // пода\ват` ци\бул`ої і о\л`ейої //

го\рохова \йушка // замо\ч'їт` го\роху / дат` посто\йат` // у во\д`е ва\р'їт` м\н`асо чи гри\би' / до\бав'їт` кар\топл`у і го\рох / ва\р'їт` / зас\маж'їт` ци\бул`ої на \сал'ї / посо\лит` //

де"руни // налу\пит` кар\топл'ї / на\терти на д\робну тер\тушку / до\бав'їт` йаї\це / му\к'ї / \терту ци\булину / посо\лит` // с\мажи'т` на о\лей'ї / \масл'ї / с\мал`ци // спожи\ват` с`ме\таной / шквар\кам'ї //

драгле // с`в'їнач'їе \ног'ї а\бо \голову зва\р'їт` у под\соланої во\д`е // у ма\к'їтри' рос\терти час\ник / переме\шат` з \варивом // роз\лит` у \м'їск'ї // йак зас\тине / да\ват` до с\толу //

жи'їлуни // \жи'їтн`е \борошно зам`е\сит` бе\с:оди // п'ек\ти ў п'е\ч'е су\х'їе млин\це" // поло\мат` і зап\рав'їт` по\тоўчаним коноп\л`аним на\с`ен`:ем //

жур // ов\с`ану му\ку розвес\ти\ теплої во\дої / пос\тав'їт` у \тепле м\н`есце на п'їеч // проца\дит` // спож'ї\ват` з о\лейої / \маком чи ме\дової \ситої //

жур \яблочни // накри\шит` \яблок // за\лит` ов\с`аним \борошном / роз\вед`аним во\дої / прова\рит` //

за\терка // п\р`есне гре\чане чи йач\мен:е |т`есто пропус\тит` |через
|сито // ва\ри`ит` у во\д`е а\бо моло\це //

к\руцик`і // про\м`ит` |тонк`ійе с`в`і\нач`ійе к`іш\к`і // нач`і\нит`
п\шон`аної |кашої // с\маж`ит` на |сал`і //

коўба\са мн`ас\на // св`і\н`ач`ійе |сало і м\н`асо пору\бат` ку\сочкам`і /
до\дат` |сол`і і |перцу / перем`ешат` // нач`і\нит` цим |фаршом св`і\нач`ійе
к`іш\к`і і запе\кат` у п`е\ч`е //

кроў\йанка // нас\маж`ит` або так накр`іш`ит` |сала / переме\шат` з
гре\чаної |кашої / кров\йейу / борош\ном / с\мажаної ци\булої // посо\лит` /
попер\ч`ит` // пек\ти ў п`е\ч`е // до с\толу да\ват` га\рачої //

ка\пуста шат\кована // на\р`езат` ка\пусти / зме\шат` с прип\равам`і
/ |морквої / |сол`:у // |викласти у |д`ежку / вистелану капус\т`аним |лист`ем //

кар\топл`а |с:алом // зва\р`ит` кар\топл`у ў луш\пайках / облупи`т` /
на\р`езат` кру\ж`ечкам`і / с\маж`ит` на св`і\н`ачом |сал`і //

|каша // одва\р`ит` у во\д`е чи моло\це^н пше\ничну / гре\чану / ов\с`ану /
|йачну та ін. кру\пу // споживат` з |маслом / |салом / моло\ком //

|каша |к`ісла // ва\р`ит` кру\пу на си\ровац:и //

кар\топл`аник`і // потовк\ти кар\топл`у / до\дати му\к`і / сол`і / йа\йце
/ нака\тат` кру\жечкоў і п`екти // |йели с:ме\таної / перетра\сали з ол`ейої
//

к\ваша // \ж'итн`е \борошно за\пар'ит` во\дої і пос\тав'ит` у \тепле м\н`есце" //

к'ісѣл`мо\лочни // ск'іпйа\тит`моло\ка / ў\лит` крох\мал` / роз\веданий у во\д`е / под\соло\дит` / роз\лит` у \м'іск'і / дат` зас\тит` //

к'іхлик'і // зро\біт` \р'едке гре\чане к'ісле т`есто / \дат` подої\ти // з\мазат` \форм'і ол`ейої / за\лит` т`естом і п'ек\ти ў п'е\ч'е //

к\оўб'ік // за\р'ит` св'і\н`ачу \голову / од:е\лит` м\на`со од \косток / д\робно накр'і\ш'ит` / посо\лит` / попер\ч'ит` / нач'і\нит` цим св'і\н`ачи'і ш\лунок / за\ш'ит` / обва\р'ит` / обс\маж'ит` / охоло\дит` //

к\оливо // за\р'ит` пше\ничнойе чи йач\м'ен:оїе \каши' / за\п\рав'ит` ме\дової \ситої // \вар'іц:а на \поми'нк'і //

к\оник'і // про\жар'ит` \борошна до ко\ри'чн`ового \кол`еру // ў\лит` к'іпйаток / шоб т`есто було гус\тим // пере\терти мак зм'ешат` \с:сахаром // с\теста зро\біт` \кул`к'і і обка\чат` йїх у \сахари' з \маком //

корж // зам'е\сит` п\р'есне" пше\ничне т`есто / роска\чат` ка\чалкою і п'ек\ти ў п'е\ч'е //

к\оро\вай // ўч'і\нит` дрожд`о\ве т`есто спше\ничного \борошна // сп\р'есного т`еста зро\біт` дно / по\сипат` його зер\ном і гро\ш'іма // з дрожд`о\вого т`еста ле\п'ит` \ши'шк'і і с\тав'ит` на дно // пек\ти ў п'е\ч'е //

кулеш // за\р'ит` пше\н`ану \кашу / до\дат` подс\мажаного \сала с ци\бу\лої //

ку\ма // обоб\рат` кар\топл`і і зва\ри`т` у под\сол`аної во\д`е / з\лит`
 \воду / рос\терти ў ма\к`ітри` / пере\сипат` товчаним \маком / подс\маж`іт`
 у п`е\ч`е //

ку\т`а // пше\ничну чи йач\мен:у кру\пу за\лит` во\дої пр`ісо\лит` /
 ва\ри`т` до го\товност`і // пода\ват` до с\толу з \маком / \медом / уз\варом //
 на ба\гати \вечор з моло\ком //

\кулик`і // зам`е\сит` гр`е\чане т`есто / \в`ікачат` продоўгу\ватийе
 х\л`ебч`ік`і / ва\ри`т` у во\д`е со\лоної // подс\маж`іт` о\лейї сци\бул`ої //
 пок\ласти х\л`ебч`ік`і ў ма\к`ітру / об\лит` о\лейої сци\бул`ої //

кни\ше // накри`ш`іт` \ж`ітн`ого х\л`еба / \вараної кар\топл`і //
 зм`е\шат` с пере\тертим ў ма\к`ітри` часни\ком і о\лейої //

ле\м`ешка // подс\маж`іт` \ж`ітне ч`і гр`е\чане \борошно / за\лит`
 \к`іп`етком і п`ек\ти ў п`е\ч`е // \йести з ол`ейої / \маком / моло\ком //

ле\мешка з коноп\л`аним на\с`ен:ем // рос\терти коноп\л`ане на\с`ен`е
 / обка\чат` ў йом ле\мешку / ск\ласти ў ма\к`ітру / зас\маж`іт` у п`е\ч`е //

\локши`на // зам`е\сит` пше\ничне т`есто на \йайцах / роска\чат`
 то\нен`ко / на\резат` вуз\к`імі с\мужкам`і і зва\ри`т` у во\д`е або моло\це /
 \йести з \маслом //

\мандрика // до ко\роўйачого \сиру до\дат` \борошна / \йайца / сол` /
 \масло / \ви`іробіт` ма\лен`к`іе пам\пушк`і і в`іп`екат` у п`е\ч`е //

млин\це // розвес\ти |р`едке гр`ечане ч`і пше\ничне" \т`есто // ви`п`е\кат` на о\л`ей`ї / \масл`ї ч`ї с\мал`ци // спож`ї\ват` з моло\ком / \маслом / \салом / \медом / а ў пост / с коноп\л`аним моло\ком //

мо\чалка / мо\чан`їе // за\пари\т` му\к`ї і за\прав`їт` за\жаркої // \мона до\дат` м`наса а\бо гри\боў // \їести с х\л`ебом / кар\топл`ої //

пам\пушк`ї // уч`ї\нит` \ж`їтн`ого \т`еста // йак подої\де / \в`їкачат` на стол`е / брат` \ложкої / у\мочаної у рос\топл`ани с\малец // п`ек\ти ў п`е\ч`е / го\тов`їе по\мазат` \салом //

пам\пушк`ї го\рохов`їе // зва\ри\т` го\рох у под\сол`аної во\д`е / рос\терти ў ма\к`їтри` / пок\ласти \тоўчанога про\с`ейаного коноп\л`аного на\с`ен`а / перем`е\шат` з горо\хам / \в`їкачат` велик`їе пам\пушк`ї / ск\ласти ў \м`іску і пос\тав`їт` у п`їеч // спож`ї\ват` га\рач`їм`ї //

пам\пушк`ї з часни\ком // уч`ї\нит` \ж`їтн`е \т`есто / \ложкою ро\би\т` \кул`ки / йа\к`їе ва\ри\т` в о\л`ейї // да\ват` до борш\чу / за\прав`їши`ї часни\ком //

\пундик ско\ромни // одва\ри\т` пше\ничнойе лап\ши ў моло\це ч`ї во\д`е / пок\ласти \масла / йа\їец / ск\ласти у\се ў ма\к`їтру / пос\тав`їт` у п`їеч // йек \буде го\тови / пода\вати з \маслом //

пе\реп`ечка // ўч`ї\нит` \т`есто / йек на х\л`еб / \тонко роска\чат` // на сковоро\д`е росто\п`їт` \масло ч`ї \сало / ви`пе\кат` / пода\ват` га\рачої //

пе\рекладка // накри\ши\т` кар\топл`у / перек\ласти м`н`асом ч`ї гри\бам`ї / за\лит` во\дої / посо\лит` / зас\маж`їт` \салом сци\бул`ої та му\кої / \мона до\бав`їт` ка\пусти //

пони́к'і // уч'і́н'іт` пше\ничне т`есто / шч'і́пат` і с\маж'іт` на
масл'і ч'і о\л`ей'і до чер\воного кол`еру //

ри́бйаче хо\лодне" // зва\ри'т` ри́бу і гри́би'і / за\прав'іт` тоўчаним
часни\ком // роз\лит` по м'ісках / дат` охо\лонут` //

ри́бне мо\чан'іе // одва\ри'т` ри́бу / бу\л':он проца\дит` і заколо\тит`
борошном // спожи\ват` с\тоўчаної кар\топлойу // мона добаў\л`ат` гри́би'
/ йа\к'іе в'ікла\дайт` \разом з ри́бої у м'іску //

рул`е // у ро\сол накр'і\ш'іт` ци\бул'і / ўлит` о\л`ей'і // спож'і\ват`
скар\топл`ої //

салц'і\сон // роб'іц'а сумеш / йек на коўб'ік / укла\даец'а у каст\рул`у
ч'і д\ругу по\судину і накри́\вайеца чі'мс` важ\к'ім //

сир со\лони // сир з маслом посо\лит` і с\маж'іт` на скоўро\де //
спож'і\ват` скар\топл`ої //

тоўкун // накри́\ш'іт` ци\бул'і / посо\лит` / переме\шат` с\к'іслим
бе\резові'м \соком //

хр`ен // на\терти хр`ену / рос\терти його \с:ол`ої і о\л`ейої / розвес\ти
бура\ков'ім \соком // спож'і\ват` схл`ебом ч'і м\н`асом //

ш\пундра з бура\кам'і // подс\мажи'т` св'і́н`ачу гру\динку сци\бул`ої на
скоўро\де / до\бав'іт` му\к'і / бура\кового \соку // накри́\ши'т` бура\ков і
гру\ди́нк'і / ук\ласти ў \горич'ік і ва\ри'т` //

*Йушка // \р'едка ст\рава // зва\ри'т` кар\топлу і ква\сол`у / до\дат`
ци\бул`у з ол`ейої //*

*Йушка хо\лодна // зва\ри'т` \ри'бу / гри'би`ї / ква\сол`у / до\дат` ци\бул`у
з ол`ейої / \мона затоўк\ти часни\ком //*

шу\лик'ї // те \саме / шо і корж / а\ле на ме\ду //

йаг\ли // \роб`їца так / йек і ку\леш // \йели \вечором //

ДОДАТОК В
ВІРУВАННЯ ТА ПОВІР'Я, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРИГОТУВАННЯМ ЇЖІ З
БОРОШНА ТА КРУПІВ

Матеріали зібрані

*в с. Мелені Коростенського району Житомирської області;
 записані від Стретович Єлизавети Павлівни, 1935 р.н.:*

*хл`єб ро\б`іли так / спо\чатку ро\б`іли зак\васку / х\м`ел` за\парували
 ок\ропом / добав\л`али \варану кар\топл`у / т\рошк`і борошна і с\тав`іли у
 \тепле м\н`єсце / шоб под\ходило т`єсто // йак подої\де / до в`і\качували
 пала\ниці // хл`єб са\дили ў п`єч дерев\йаної ло\патої / в`істел`аної ду\бов`ім /
 кле\нов`ім \листом // са\жайуч`і хл`єб у п`єч / ка\зали / \господи благос\лов`і //
 з \богом // даї \боже / шоб хл`єб ў\давса \добр`ім да ви`\сок`ім // коли ў \хату
 хтос` за\ходиў / а ў ха\зайк`і була по\рожн`а п`єч / жар \в`ігребла / а хл`єб ше
 не" са\дила / до \вона гово\r`іла / подожд\ди / хоч од\ного бохан\ца ў\к`іну / шоб
 у \новому го\ду буў хоч о\дин стог у пол`і // в`інавши хл`єб з п`єч`е / йо\го
 з\мочували во\дої і пр`ікр`і\вали л`:\аним рушни\ком // коли ўсере\дин`і
 хл`є\б`іни була \йамка ч`і г\лизав`ії / до йо\го називали за\калец на \палец ч`і
 два //*

*хл`єб не \мона було п`ек\ти у п\йатниц`у / най\луч:ім днем була су\бота
 / коли хл`єба не хва\тало / до п`ек\ли млин\це а\бо кор\же // коли хл`єб
 т\r`єскаўса по поло\в`ін`і / до в`ер`іли шо хтос` з род\н`є ум\ре // хл`єб не
 \можна кр`і\ш`іт` / \к`ідат` / йак\шо в\н нена\rоком \падаў / до йо\го
 подої\мали / зд\мухували і ц`ілу\вали //*

*схл`єбом іш\ли с\ватац\а / стре\чайут гос\т`ей / іш\ли на в`ісел:е /
 \похорон \тошчо // хл`єб б\рали для ви`\бору м\н`єсца дл`а буд`еў\ництва \хати /
 к\лали йо\го по кут\ках буд`ев\і // с хл`єбом ішли зажи\нат` \ниву //*

пасок пекли багато / щоб хватило вс'ї с'єм'їе / п'екли із найлучшого
 борошна на дрожд'євом т'єст'ї // поч'їнали йїх пекти ше ў ч'їсти четвер
 // якшо п'аск'ї удавалис' / до це на добро ў с'єм'їе / якшо н'є / до
 клопотоў / а якшо тр'єскас' верхн'а шкор'їнка / до це мало принести
 ч'їйус' с'м'єрт' у сл'єдуючом году //

Матеріали зібрані

в с. Мелені Коростенського району Житомирської області;

записані від Грищенко Галини Василівни, 1941 р. н.,

та Ходаківської Марії Андріївни, 1931 р.н.:

од в'їсел'є:у заўжди п'екли коровайў // займалис' цим жонк'ї / як'їе
 добре ж'їли із своїм'ї чолов'єкам'ї і обов'єзково були замужн'їє один
 раз // на дно коровайу клали гроши / сипали зерно / щоб молодийе ж'їли
 багато // на дно леп'їли ш'їшк'ї / пр'їкрашали барв'їнком / калиноў //
 уконце в'їсел'є:а коровай делили гостам і родн'є //

коровайници пов'їн:ийе були бут' не ўдов'їцам'ї / не розв'єд'аним'ї / не
 так'їм'ї / шо погано ж'ївут' із своїм'ї чолов'єкам'ї //

йек коровай удаваўс'а / до це до злагоди ў с'єм'їе / щасливе
 подружн'є ж'їт'є / а йекшо ш т'р'єскаўс' ч'ї западаў / до це на гор'є //

коровай п'екли толки на перше в'їсел'є:е // пр'їходили на коровай із
 своєї мукоў / йайцам'ї / сахаром і маслом // п'екли коровай прямокутноў
 форм'ї // клали його в узголов'ї в'їсел'єного ложка //

Матеріали зібрані

в с. Мелені Коростенського району Житомирської області;

записані від Грищенко Наталії Петрівни, 1937 р.н.:

на чет\вертому |тижн'ї ве\ликого |посту ў |середу п'ек\ли хрес\ти з
п\ресного |т`еста // їх да\вали ху\добу у са\ме перед\нос`т`а / коро\вам у
|перши ден` вес\н`аного |випасу / во\лам у |перши ден` |оранк'ї / во\ни |мали
обере\гат` ху\добу од не\ч'їстих сил // |йели хрес\ти і хаз`ай`їн із сво\їєї
с`ем\їої //

на анд\реїа деў\чата ва\р'їли ва\реник'ї-п'їрху\ни нач`їн`али му\кої /
|ниткам'ї / |сол`ої / ци|бул`ої ... // |йек\шо ко\мус` попа\давс` та\к'її ва\реник /
то та\к'ї х\лопец` с\коро |женица //

на анд\реїа деў\чата пек\ли кор\жє на |посном т`єсц'ї / но\сили |воду
дл`а |рошчину їх у |рот'ї з кри\ниці / зам\н`ешували |т`есто і п'ек\ли //
го\тов'їє кор\жє да\вали со\баці |їести / ч'ї\його |першого со\бака з|їест` /
та |д`евч'їна |перша |в'їйде |замуж //

Матеріали зібрані в

с. Мелені Коростенського району Житомирської області;

записані від Стретович Надії Олександрівни, 1935 р.н.:

на |пом`їнк'ї го\тов'їли |коливо / |йо\го |йели перш за ўсе три |ложк'ї / а
то|де ўсе остал`не //

/ку\т`у ха\з`айка зали\вала непо\чатої во\дої // непо\чата / це та во\да /
|їяку |ще ў\дос`в`ета |перш |їм вєд\ром в`їт`а\чали скри\ниці //

**Прислів'я та приказки, тости та побажання,
пов'язані з харчуванням меленівців**

/йек не на\йевс`а / до ї не на\лижес`:а //
 /хл`еб /у\с`ому голо\ва //
 /бес х\л`еба /су\ха бе\с`еда //
 /йек\б`і хл`еб да во\да / до не бу\де \голода //
 /щче не бе\да /йек йе хл`еб да во\да //
 /боршч да і ка\пуста / да ї у \хат`і не \пусто //
 /боршч і \каша / \йежа \наша //
 /\с`ома во\да на к`ісе\л`е //
 /зозула мандр`ікойу ўдав`ілас` //
 /пере\сол на голо\в`е / а недо\сол на стол`е //
 /\в`іпйем до дна / шоб бу\ла \думка йед\на //
 /\в`іпйем до \пари`і / шоб моло\дийе \пару найш\ли / а ста\r`іе у \пари`
 ж`і\ли //

ДОДАТОК Г

ПИТАЛЬНИК ДЛЯ ЗБИРАННЯ ДІАЛЕКТНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Загальна назва : *їїда ,страва, харч..?*
2. Загальна назва часу прийому їжі:
 - а) ранком;
 - б) в обід;
 - в) ввечері.
3. Як передається дія «їсти для проби, для визначення смаку» ?
4. Як кажуть: *ковтати, глотати, лигати..?*
5. Які назви використовуються для називання рідких страв? Різниця у значенні.
6. Назвати всі різновиди супу у залежності від навару, на якому приготовлений:
 - а) на курятині
 - б) на рибі;
 - в) на м'ясі.
7. Як називається суп із грибами?
8. Як називається суп із капустою?
9. Як називається суп із картоплею?
10. Як називається суп із гороху?
11. Які ще рідкі страви ви знаєте? Опишіть їх.
12. Як передається дія «наповнювати посудину рідкою стравою»?
13. Як кажуть: *мука, мливо, борошно..?*
14. Як передається дія «робити розчин на хліб» ?
15. Як називається кусочок рідкого дріжджового тіста, залишеного для майбутньої заправки?
16. Що робиться з тістом, якщо його розчинити на хліб?
17. Як називається хліб: *хлібина, буханка, булка...?* Як називається хліб, спечений на житньому борошні?
18. Як називається хліб, спечений на пшеничному борошні?

19. Як називається погано випечений хліб?
20. Як називається м'яка частина хліба?
21. Як називається кусочок печеного хліба, відрізаного на самому краю?
22. Як називається надкушена, відірвана частина хліба?
23. Як називається відрізаний ножем плоский кусочок печеного хліба?
24. Як називається великий кусок хліба?
25. Як називається нашвидкуруч спечений хліб?
26. Як називається пшеничний хлібчик у вигляді кільця?
27. Як називається хліб, спечений із кукурудзяної муки?
28. Що означає слово «калач»? Пояснити значення й дати опис.
29. Чи мають окремі назви печені пироги залежно від начинки?
30. Як називається невеликий відварений кусок тіста, начинений сиром, капустою, ягодами тощо?
31. Як називається страва, приготовлена розмішуванням і розтиранням борошна на дрібні кульки та всипанням їх у кип'ячу підсолену воду або молоко?
32. Як називається тонкий скручений млинець, часто з начинкою?
33. Як називається товстий прісний млинець?
34. Як називаються вироби із солодкого тіста, печені на олії чи смальці?
35. Як називається густа страва з кукурудзяного борошна?
36. Як називається страва, зварена з крупів різного роду?
37. Як називають страву з вермішеллю, запечену з яйцем і варенням?
38. Які ще вироби з борошна готували на щодень?
39. Які вироби з борошна готували на свята та обряди?
40. Загальна нахва м'яса, яка йде для приготування їжі?
41. Назвати сорт м'яса у залежності від частини туші. Пояснити значення.
42. Як називається м'ясо з корови, бика?

43. Як називається м'ясо з барана, вівці?
44. Як називається м'ясо з телят?
45. Як називається м'ясо з свиней?
46. Чиє м'ясо є найбільш уживаним?
47. Крім м'яса, що ще має свиня?
48. Яку назву має сало, засолене на тривалий час?
49. Як називається кишка з гречаною кашею і кров'ю?
50. Як називається смажене сало?
51. Як називається кишка з м'ясом?
52. Назвати всі види домашніх ковбас і способи їх приготування.
53. Як називається застиглий відвар із кусків м'яса, кісток і ніжок?
54. Як кажуть: селцісон, ковбик...? Дати опис. Різниця між ними (якщо є).
55. Які ще м'ясні вироби ви знаєте? Дати їх назву та опис.
56. Які ви знаєте рибні страви? Назвати їх та описати.
57. Як називають перше молоко після отелення корови?
58. Як кажуть: *ражанка, колотуха*?
59. Як кажуть: *сметана, сливки, вершки*..? Різниця в значенні.
60. Як кажуть: *кисле молоко, кисляк, кефір*..? Різниця в значенні.
61. Як називається продукт, який виготовляється збиванням вершків або сметани?
62. Як називаються залишки від сметани, з якої збито масло?
63. Як кажуть: *бринза, бриндза*? Чи вживають таке слово у вашій говірці?
64. Як називається рідина, яка виділяється при згортанні молока та при утворенні з нього кислого молока й сиру?
65. Як називається продукт, отриманий із відігрітого кислого молока після відокремлення сироватки?
66. Як називається приправа до рідких страв?
67. Як називається молоко, заправлене крохмалем?

68. Які страви з молока та молочних продуктів ви знаєте? Назвіть й опишіть їх.
69. Як називається картопля, зварена в лущинні?
70. Як називається тушена картопля з м'ясом, грибами?
71. Як називається товчена картопля?
72. Як називаються оладки з картоплі?
73. Як називається страва із запеченої тертої картоплі?
74. Які ще страви готуєте ви з картоплі? Дати назви й опис.
75. Як називається виріб із загорнутого в капустяний листок фаршу?
76. Які страви готували ще з капусти? Дати їх назву й опис.
77. Які страви готували з моркви? Дати їх назву та опис.
78. Які страви готували з червоних буряків? Дати їх назву та опис.
79. Які страви з інших овочів та фруктів ви ще знаєте? Назвіть та опишіть їх.
80. Які гострі приправи готували до страв? Дати їх назву та опис.
81. Які страви готували з ягід? Які були з них найуживаніші? Назвати їх і описати.

**Зразки додатків до кваліфікаційної (дипломної) роботи з методики
навчання української мови**

**ТЕМА: АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ**

ДОДАТОК А

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 6 КЛАСУ «ЛЕКСИКОЛОГІЯ
ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ»**

Технологія використання в навчанні ігрових методів. Найбільший інтерес в освітньому процесі представляють ігрові технології. Ігрові технології пов'язані з ігровою формою взаємодії педагога та учнів через реалізацію певного сюжету (гри, казки, спектаклі, ділове спілкування). При цьому освітні завдання включаються до змісту гри. В освітньому процесі використовують цікаві, театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри. Проблеми розробки теорії гри, її методологічних засад, з'ясуванням її соціальної природи, значення для розвитку учня в педагогіці порушували Л. С. Виготський, А. М. Леонтьєв та ін.

Реалізація ігрових прийомів та ситуацій при урочній формі занять відбувається за такими основними напрямками:

- дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрового завдання;
- навчальна діяльність підпорядковується правилам гри;
- навчальний матеріал використовується як її засіб, у навчальну діяльність вводиться елемент змагання, який переводить дидактичну задачу на ігрову;
- успішне виконання дидактичного завдання пов'язується з ігровим результатом. Ігрові технології посідають важливе місце в навчально-

виховному процесі, оскільки не тільки сприяють вихованню пізнавальних інтересів та активізації діяльності учнів, а й виконують низку інших функцій:

- 1) правильно організована з урахуванням специфіки матеріалу гра тренує пам'ять, допомагає учням виробити мовні вміння та навички;
- 2) гра стимулює розумову діяльність учнів, розвиває увагу та пізнавальний інтерес до предмета;
- 3) гра – один із прийомів подолання пасивності учнів.

Функція гри – її різноманітна корисність. Кожен вид гри має свою корисність. Виділимо найважливіші функції гри як педагогічного феномена культури.

Соціокультурне призначення гри. Гра – найсильніший засіб соціалізації дитини, що вміщує як соціально контрольовані процеси цілеспрямованого впливу їх на становлення особистості, засвоєння знань, духовних цінностей і норм, властивих суспільству або групі однолітків, так і спонтанні процеси, що впливають на формування людини.

Соціокультурне призначення гри може означати синтез засвоєння людиною багатства культури, виховання та формування його як особистості, що дає змогу функціювати як повноправний член колективу.

Функція міжнаціональної комунікації. І. Кант вважав людство самою комунікабельністю. Ігри національні та водночас інтернаціональні, міжнаціональні, загальнолюдські. Ігри дають можливість моделювати різні ситуації життя, шукати вихід із конфліктів, не вдаючись до агресивності, вчать різноманітності емоцій у сприйнятті всього, що існує в житті.

Функція самореалізації людини в грі. Це одна з основних функцій гри. Для людини гра є важливою як сфера реалізації себе як особистості. Саме в цьому плані йому важливий сам процес гри, а не її результат, конкурентність чи досягнення будь-якої мети.

Процес гри – це простір самореалізації. Людська практика постійно вводиться в ігрову ситуацію, щоб розкрити можливі чи навіть наявні проблеми в людини та моделювати їхнє зняття.

Комунікативна гра. Гра – діяльність комунікативна, хоча за суто ігровими правилами й конкретна. Вона вводить учня в реальний контекст найскладніших людських відносин. Будь-яке ігрове суспільство – колектив, що виступає стосовно кожного гравця як організація та комунікативний початок, що має безліч комунікативних зв'язків. Якщо гра є формою спілкування людей, то поза контактами взаємодії, взаєморозуміння, взаємопоступок ніякої гри між ними бути не може.

Діагностична функція гри. Діагностика – здатність розпізнавати процес постановки діагнозу. Гра має передбачуваність; вона діагностичніша, ніж будь-яка інша діяльність людини, по-перше, тому, що індивід поводить у грі на максимумі проявів (інтелект, творчість); по-друге, гра сама по собі – це особливе поле самовираження.

Ігротерапевтична функція гри. Гра може і повинна бути використана для подолання різних труднощів, що виникають у людини в поведінці, у спілкуванні з оточенням, у навчанні.

Оцінюючи терапевтичне значення ігрових прийомів, зазначимо, що ефект ігрової терапії визначається практикою нових соціальних відносин, які отримує дитина у рольовій грі.

Функція корекції в грі. Психологічна корекція в грі відбувається природно, якщо всі учні засвоїли правила та сюжет гри, якщо кожен учасник гри добре знає не лише свою роль, а й ролі своїх партнерів, якщо процес та мета гри їх об'єднують. Корекційні ігри здатні надати допомогу учням з поведінкою, що відхиляється, допомогти їм впоратися з переживаннями, що перешкоджають їх нормальному самопочуттю і спілкуванню з однолітками в групі.

Розважальна функція гри. Розвага – це потяг до різного, різноманітного. Розважальна функція гри пов'язана зі створенням певного комфорту, сприятливої атмосфери, душевної радості як захисних механізмів, тобто стабілізації особистості, реалізації рівнів її домагань. Розвага в іграх – пошук. Гра має магію, здатну розвивати фантазію, що виводить на розважальність.

Гра є моделлю гри як такої. Гра найважливіший засіб виховання школярів. Ігрова діяльність спонтанна, невимушена.

Світ ігор дуже різноманітний. Існують різні варіанти класифікації ігор. Кожна гра унікальна, містить різні функції. Кожен вид ігор допомагає в розвитку дитини як здорової людини, так і здорової особистості. При правильному доборі ігор можна спланувати та створити умови для нормального розвитку та соціалізації дитини. Використано метод включеного спостереження, анкетування учнів тощо.

ДОДАТОК Б

КОНСПЕКТ УРОКУ № 1 ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ НА ТЕМУ:

«ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКІ СЛОВА ТА СЛОВА
ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ»

ДОДАТОК Б

КОНСПЕКТ УРОКУ № 1 ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ НА ТЕМУ:

«ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКІ СЛОВА ТА СЛОВА
ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ»Мета:

навчальна: продовжити формувати в учнів навичок розрізняти слова іншомовного походження від власне українських, формувати вміння користуватися словником;

розвивальна: розвивати асоціативне та образне мислення;

виховна: виховати любов та повагу до рідної землі.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок.

Обладнання: словник іншомовних слів, картки із завданнями, ілюстрації.

Епіграф

Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну, красу її вічно живу і нову і мову її солов'їну (Володимир Сосюра).

Перебіг уроку**I. Організаційний момент.**

Привітання. Відмічання відсутніх.

II. Оголошення теми і мети уроку.

1. Слово вчителя. Немає у світі кращого й ріднішого місця, аніж країна, у якій ти народився. Тут рідне все: і шум вітру, і плескіт вод, і спів пташок. І ми як патріоти української землі повинні говорити рідною мовою та шанувати її.

Наша мова має свій власний великий словниковий запас, але з розвитком технологій та плином часу українська мова поповнюється ще й словами запозиченими. Щоб розрізнити слова іншомовного походження від власне українських, продовжимо вивчення теми:... (тема записана на дошці)

III. Мотивація навчальної діяльності.

Запитання:

Як ви розумієте епіграф до нашого уроку?

З чим у вас асоціюється Україна? Які знаєте символи?

Слово вчителя. Одним із символів рідної країни можна вважати і мову, тому наше завдання сьогодні – навчитися відрізнити власне українські слова від слів іншомовного походження.

IV. Актуалізація опорних знань, умінь та навичок

Завдання 1. Скласти по 4 речення, використовуючи слова іншомовного походження.

Завдання 2. Пояснити лексичне значення предмета, що зображений на малюнку, та назвати, які слова власне українські, а які слова іншомовного походження.

жалюзі

фізика

голуб

піаніно

весілля

кава

V. Формування й удосконалення знань, умінь та навичок.

1. Гра УПІЗНАЙКО. Вам надано перелік слів на картках, але порядок літер у них хаотичний. Наше завдання – упізнати запропоновані слова.

Слова на картках: ктієнл, ірстнуняцік, кюрпотем, юріж, фокетина, лапоть, катсі.

2. Гра «АУТСАЙДЕР».

Слово вчителя. Діти, рідна мова є гордістю України. Її варто цінувати не лише через те, що ми патріоти власної країни, а й з огляду на її милозвучність та різноманітність. І зараз ми це доведемо. Ми можемо уникати деяких слів іншомовного походження, використовуючи власні.

Отже, наша гра полягає в тому, щоб до переліку запропонованих запозичених слів дібрати власне українські. Ланцюжком відповідаєте. Хто не має відповіді, вибуває з гри (вважається аутсайдером).

Перелік слів: алфавіт, біографія, дистанція, епоха, карта, ранг, резерв, феномен, фіаско, фон...

3. Фізкультхвилинка.

Ми по вулиці ідемо,

Гарно всі себе ведемо. (Ходьба на місці)

Ось і «зебра», зупинись,

Вліво, вправо подивись. (Повороти головами вліво – вправо)

Вільно скрізь, машин нема,

Йду по зебрі прямо я. (Ходьба на місці).

До театру ми прийшли,

Зайняли свої місця,

Почалась вистава ця. (Присідання).

VI. Закріплення знань, умінь та навичок.

Робота в групах. Описати зображення.

Група 1 складає опис з використанням слів власне українських, група 2 – зі словами іншомовного походження.

VII. Підсумок та оцінювання.

Дати відповіді на запитання:

Що вивчає розділ мовознавства «Лексикологія»?

Які є групи слів за походженням?

Власне українські слова ...? (визначення)

Слова іншомовного походження...? (визначення)

Учням запропоновано оцінити власну роботу на уроці.

VIII. Домашнє завдання.

Написати твір на тему «За що я люблю свою Батьківщину».

Використовувати слова іншомовного походження.

ДОДАТОК В

КОНСПЕКТ УРОКУ № 2 ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ НА ТЕМУ:

«ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ЗАСТАРІЛІ СЛОВА»

Мета: сформувати в учнів навички розрізняти застарілі слова та вміння користуватися словником; розвивати асоціативне та образне мислення; виховувати повагу до народного слова.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: словники, картки, проєктор.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

Привітання. Відмічання відсутніх.

II. Оголошення теми та мети уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності.

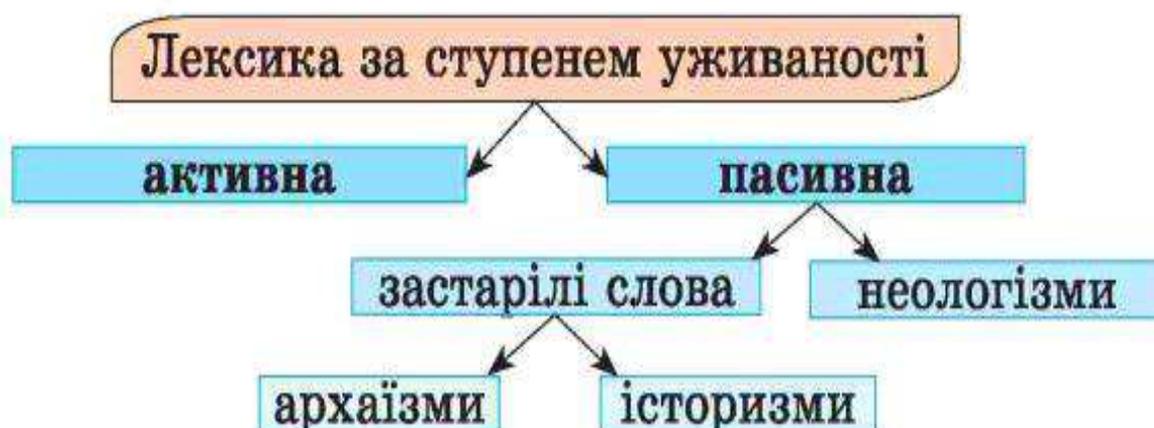
Завдання 1. Прочитайте на дошці слова. Які з них вам відомі, а які ні?

Бовім, бути, васатка, воєвода, вепр, дметися, вуй, обеняк, саламаха, рало, гаківниця, злотий, боярин, соцький, волость, зборня, паницина, непман, МТС, дружина (військо князя), магдебурзьке право, кожум'яка, гувернер, досвітки.

Слово вчителя. Більшість слів ви не знаєте. Як ви думаєте, чому? Це застарілі слова, вони вийшли зі свого активного вжитку. А які слова протилежні до застарілих? Правильно, неологізми.

(Незрозумілі слова шукати в словнику)

IV. Вивчення нового матеріалу.

Види застарілих слів

Історизми – це назви предметів і понять, пов'язані з історичним минулим народу. У сучасному житті їх не вживають, але звертаються до них у підручниках з історії, художніх творах

Архаїзми – це давні назви предметів і понять, яким у сучасній мові відповідають загальноновживані слова

Завдання 2. Подивіться уривок із фільму і запишіть почуті вами застарілі слова.

Екранізація фільму «Козацька шабля».

Завдання 3. Програти в ролях уривок із фільму, який ви щойно подивились.

V. Виконання вправ на закріплення

Завдання 4. Скласти по 4 речення, використовуючи застарілі слова: *чоло, перст, вуста, глаголити.*

Гра «Аліас». Клас розбивається на пари. На картках є слова (застарілі), які потрібно швидко пояснити партнеру, не називаючи спільнокореневих слів. Якщо учень відгадує слово, то додатковий бал отримує, коли називає аналог до нього з активної лексики.

VI. Підсумок та оцінювання.

Дати відповіді на питання:

- Що вивчає розділ мовознавства «Лексикологія»?
- Застарілі слова – це...
- Які є групи застарілих слів?

Учням запропоновано оцінити власну роботу на уроці.

VII. Домашнє завдання.

Переписати. Підкреслити застарілі слова, пояснити їх лексичне значення.

Нова радість стала! Над вертепом звізда ясна весь світ осіяла (Нар. творч.) То знов і знов несуть волхви свої сакви (І. Жиленко.) Ніби в люстро, я дивлюсь в минуле... (В. Цілий.) А по землі чужій, застрашеній несе бунчужний булаву (Н. Півторацька.) Мої слова, мов гнівні гайдамаки, ідуть на смерть за правди корогов (Яр Славутич.) Глянь, Богдане, квітка в'яне, дай-но січі, дай-но грому! (А. Малишко.) А в шибки заглядала сусідкою осінь, у китайку закручена під молодицю (В. Забаштанський.)

Навчальне видання**КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА: ВИМОГИ, ЗМІСТ І
СТРУКТУРА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: НАВЧАЛЬНО-
МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) ТА ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А4 СЕРЕДНЯ ОСВІТА
ПРЕДМЕТНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А4.01 СЕРЕДНЯ ОСВІТА
(УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА)**

Підписано до друку. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Ум.-дрк. арк. 4,9.
Наклад 100. Зам.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана
Франка
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЖТ №10 від 07.12.2004р.
електронна пошта (E-mail): kaf.ukr.lit@gmail.com